

Wiatraki w Poznaniu

– pogoń za śladami niezapisanej przeszłości

ilustrowana eksponatami z Kolekcji

autor Wiesław Szkopek

Wydanie z 02.2026 r.





słowo wstępne

Niniejsze opracowanie sporządziłem przede wszystkim w oparciu o analizę dawnych map i planów Poznania.

Nieocenioną pomoc w tym zakresie okazał mi poznański grafik i fotograf Adam Drogomirecki, któremu za to wsparcie składam najserdeczniejsze podziękowanie.

pisząc o wiatrakach w Poznaniu przyjąłem założenie, że ich lokalizacje znajdują się na terenie współczesnego miasta, w jego obecnych granicach administracyjnych

Początki młynów wietrznych



Najstarsze wzmianki o młynach wietrznych zawarte w źródłach sumeryjskich pochodzą sprzed 4 tysięcy lat.

Informacje o pierwszych wiatrakach w Seistanie (Iran) są z VII i VIII wieku naszej ery. Charakteryzowały się pionową osią obrotu.

Tego typu młyny można jeszcze podziwiać w Nashtifan w Iranie.

Młyny wietrzne z poziomą osią napędową są niezależnym wynalazkiem europejskim, pochodzącym z końca XII wieku z regionów położonych nad Morzem Północnym: Normandii, Flandrii, Bretanii oraz Anglii i dopiero w XIII wieku rozpowszechniły się one w Europie Północnej i Zachodniej.

Najstarsze wzmianki w dokumentach o wiatrakach na terenie dzisiejszej Polski pochodzą z XIII wieku. Były to „koźlaki” czyli młyny wietrzne typu słupowego.

Natomiast pierwsze wiatraki w Wielkopolsce wzmiankowane w źródłach to młyny

- w Kobylinie (1303 r.)
- oraz we Wschowie (1325 r.).

Tak więc początek XIV wieku stanowi cezurę początkową młynarstwa wietrznego w granicach historycznej Wielkopolski.

Typy wiatraków w Poznaniu



W Poznaniu z całą pewnością dominowały drewniane młyny wietrzne typu słupowego, czyli „koźlaki”.

Z zachowanych map wynika, że także wznoszone były wiatraki murowane typu wieżowego, popularnie określane jako „holendry”.

Na terenie Polski rozpoczęto je wznosić pod koniec XVIII w.

Wznoszenie murowanych młynów wietrznych mogło świadczyć o zamożności ówczesnych młynarzy.

Z dużym prawdopodobieństwem można przyjąć, że w Poznaniu działały także drewniane wiatraki typu paltrak (rolkowe).

Pojawienie się tych konstrukcji w XIX w. na terenie Polski było następstwem coraz większych wymagań młynarzy, wymuszające stosowanie nowych rozwiązań, które miały przyspieszyć i ułatwić przemiał zbóż.

(podstawowe typy wiatraków występujące w Polsce zostały przedstawione w MOICH WIATRAKACH w dziale „Królestwo Młynarza jak powstało i jakie było”)



Zarys historii wiatraków w Poznaniu

Wiatraki w Poznaniu



Dość powszechnie wiadomo, że w panoramie Śmigła czy Rawicza królowały wiatraki.

Okazuje się jednak, że na terenie dzisiejszego Poznania w wielu miejscach także pracowały młyny wietrzne.

Przykładowo wiatraki były tam, gdzie obecnie znajduje się fontanna przed gmachem Teatru Wielkiego czy Rondo Kaponiera, a więc były usytuowane w ścisłym centrum współczesnego miasta.

W Wielkopolsce, mimo korzystnych warunków terenowych, wiatraki pojawiły się stosunkowo późno. Powodów może być wiele. Po pierwsze w zwykłym kaprysie źródeł, które nie zachowały się lub nie zostały jeszcze odkryte. Po drugie – w ukształtowaniu miasta, które przez stulecia wykorzystywało przede wszystkim energię wodną, tym samym liczne młyny wodne na Warcie, Bogdanie czy Cybinie zaspokajały potrzeby mieszkańców, nie pozostawiając konieczności sięgania po wiatr. Po trzecie – w strukturze własności ziemi. Okolice Poznania w dużej mierze należały do instytucji kościelnych i królewskich, a inwestycje prywatne, takie jak młyny wietrzne, wymagały odrębnych przywilejów i zezwoleń. Wreszcie, rozwój miasta skupiał się w dolinie rzeki, podczas gdy wiatraki wymagały otwartych wzgórz i pól – przestrzeni, które dopiero w późnym średniowieczu zaczęły być intensywniej zagospodarowywane.

Tak więc w średniowiecznym grodzie Przemysła i jego okolicy nie wznoszono wiatraków. Wynikało to z tego, że licznie występujące cieki wodne sprzyjały stawianiu młynów wodnych.

Nie wznoszono ich również dlatego, ponieważ „wodni” młynarze posiadali przywilej polegający na tym, że tam gdzie funkcjonował młyn wodny nie można było stawiać młynów wietrznych.

Wiatraki w Poznaniu – c.d.

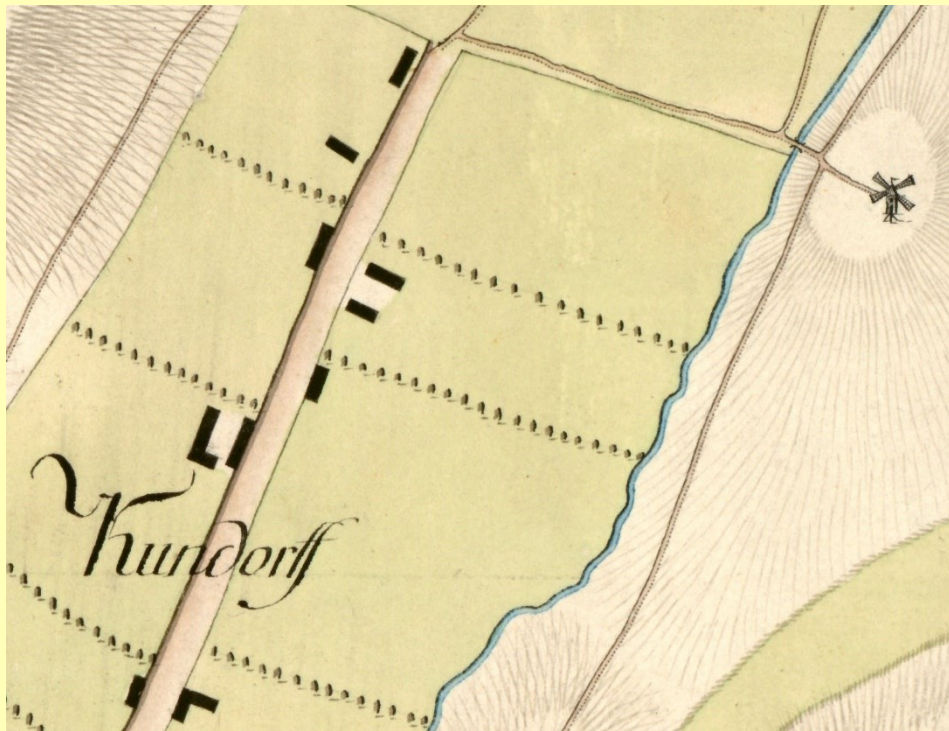


Jedną z pierwszych wzmianek dotyczących budowy wiatraków na terenie dzisiejszego miasta Poznania dotyczy wydanej przez Kazimierza Jagiellończyka zgody na budowę wiatraka (molendinum ventile) na polach folwarku należącego wówczas do Jakuba Wildy na drodze Kościańskiej . Budowla miała zostać wzniesiona pomiędzy rolami szpitala Św. Ducha, a ziemią należącą do plebani kościoła św. Marii Magdaleny. Jej budowniczy uzyskał dodatkowo zwolnienie z podatku na jej użytkowanie na 30 lat. [Matricularum Regni Poloniae summaria, excussis codicibus, qui in Chartophylacio Maximo Varsoviensi asservantur, ed. T. Wierzbowski. p. 1, Casimiri IV regis tempora complectens (1447-1492), nr 2126; zob. też Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu, Poznań, cz. 5, s. 608-609.] Można przyjąć, że wiatrak wzniesiono w latach 1490-1491.

Prawdopodobnie był to pierwszy młyn wietrzny w Poznaniu.

W końcu XVIII wieku w zachowanych dokumentach wiatraki w grodzie Przemysła są już częściej wymieniane, a ich liczba wzrosła, zwłaszcza w okresie działania Komisji Dobrego Porządku, działającej pod patronatem króla Stanisława Augusta.

Wiatraki na „Plan von der Stadt Posen” ca. 1772



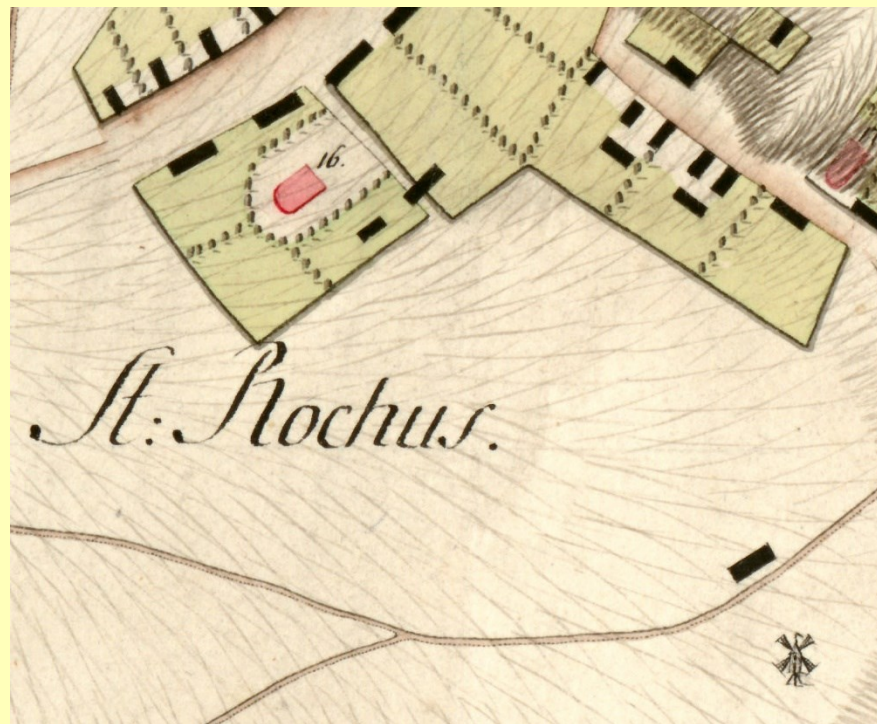
wiatrak na Kundorfie

fragment planu Poznania z ok. 1772 r.
z pięknie narysowanymi wiatrakami

jest to mapa, na której po raz pierwszy
zaznaczono poznańskie wiatraki



wiatrak na Łacinie



Wiatraki w Poznaniu - c.d.



Wszystkie były własnością osób prywatnych, z wyjątkiem dwóch, z których jeden - wzniesiony w pierwszej połowie XVIII w. stał na przedmieściu Łacina i należał do magistratu, a drugi w Berdychowie, był własnością kapituły katedralnej. Swoistego rodzaju potwierdzeniem, że na Łacinie był młyn wietrzny jest to, że z tytułu jego funkcjonowania do kasy miasta w 1780 r. wpłynął podatek w wysokości ówczesnych 50 złotych.

Źródło: Obraz historyczno- statystyczny miasta Poznania w dawniejszych czasach. T. 1
WBC.Poznań Sygnatura: sygn. 154/19/1 str. 254 / pozycja 65

W 1775 r. po raz pierwszy na mapie Poznania zaznaczono lokalizację 2 wiatraków (na Kundorfe i wzmiankowany powyżej na Łacinie).

W ostatnich latach XVIII wieku w Poznaniu było 6 młynów wietrznych. Na mapie z 1795 r. zaznaczono ich lokalizację:

- 3 - na rozstaju współczesnej ul. Bukowskiej i Grunwaldzkiej
- 1 - na zachodnim zboczu wzgórza Św. Wojciecha
- 1 - w pobliżu Kundorfu, ale bardziej na zachód, po północnej stronie Cybiny
- 1 - na Wildzie.

Wiatraki na „Plan von der Gegend um Posen”

1795 r.



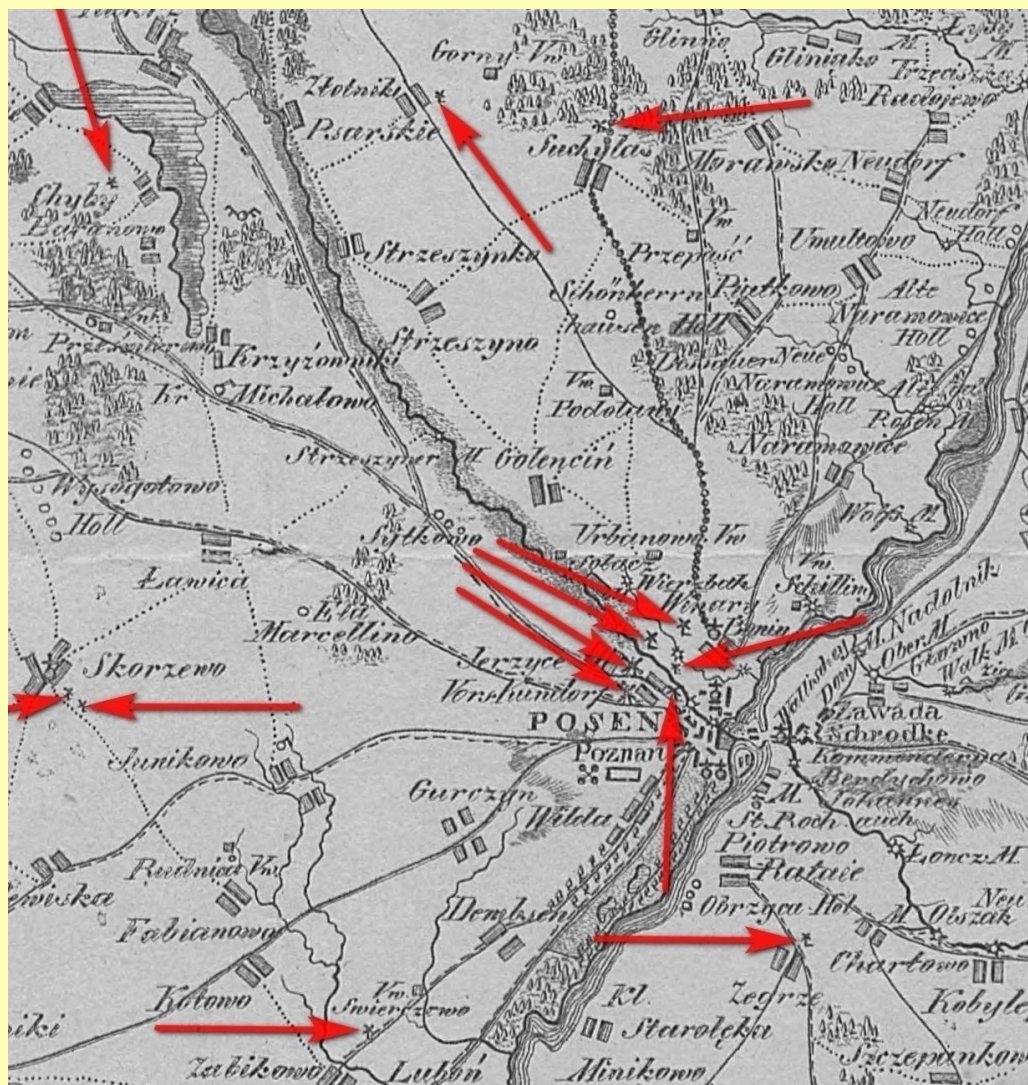
fragment planu
Poznania z 1795 r.
z zaznaczonymi
wiatrakami

Źródło: Muzeum Narodowe w Krakowie - Biblioteka Książąt Czartoryskich

Wiatraki na „Special Karte von dem Posener Kreise” 1821



fragment mapy
Posener Kreise z 1821 r.
z zaznaczonymi wiatrakami



Źródło: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/558279/edition/473493/content>
sygn. A IV 049 (str. 22 przeglądarki)

Wiatraki w Poznaniu - c.d.



W I połowie XIX - do 1830 roku - na Wzgórzu Winiarskim znajdowały się 4 wiatraki (z chwilą rozpoczęcia przez Prusaków budowy cytadeli w tamtej części Poznania zlikwidowano 2 wsie i folwark, tym samym usunięto także młyny wietrzne).

Na planie Poznania z lat 1830-1848 naniesiono lokalizację 28 wiatraków. Wśród nich w odrębny sposób zaznaczono kilka murowanych młynów wietrznych. Jeden z nich mógł być usytuowany przy ul. Fredry w okolicy dzisiejszego poznańskiego „okrąglaka”
– być może znajdował się tam co najmniej od 1806 r.

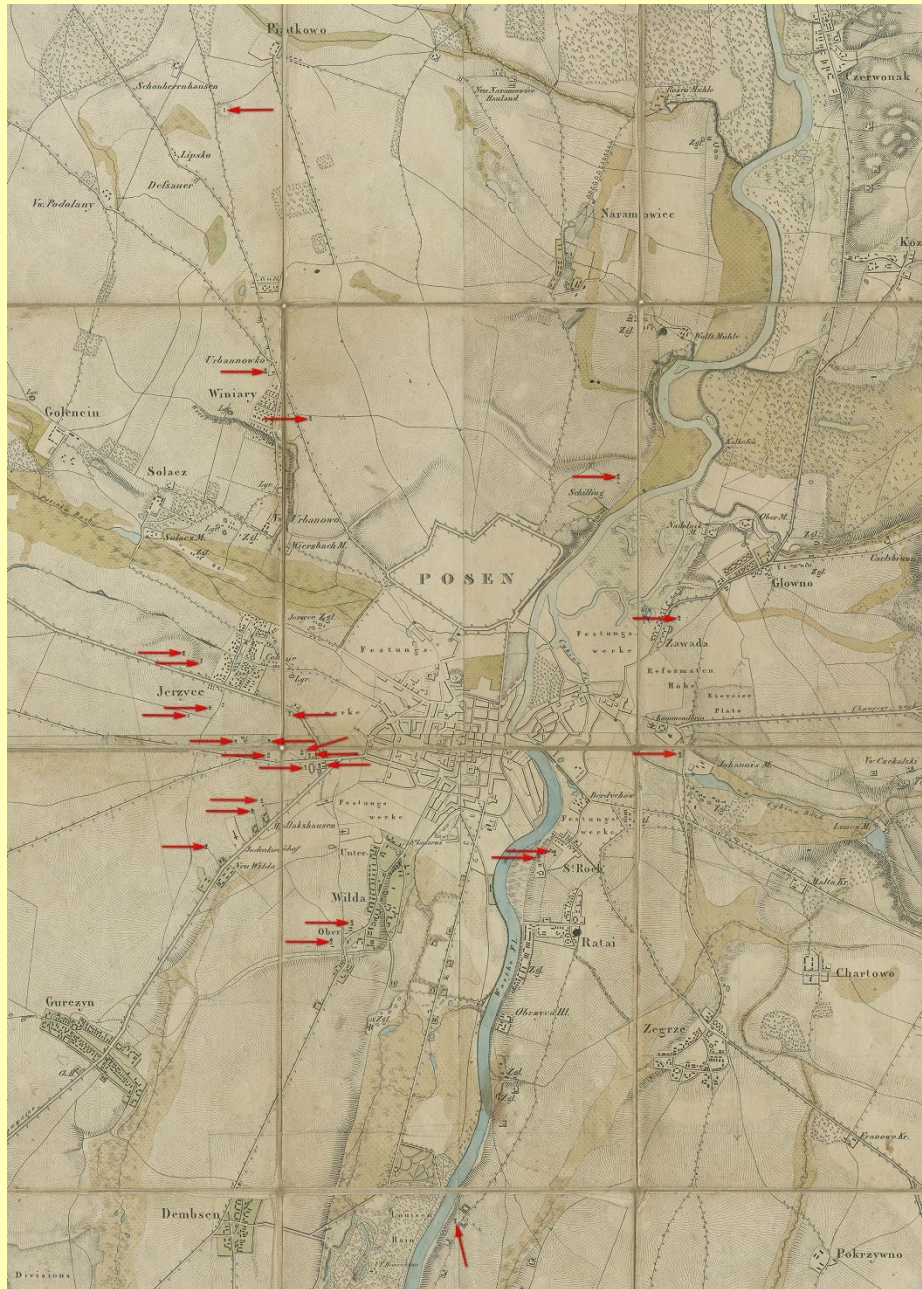
Wiatraki na „Planie miasta i okolic sprzed 1900 r.”

mapa błędnie opisana,
faktycznie obejmuje okres 1828 –1848

pierwszą datę wyznacza rozpoczęcie budowy Fortu Winiary, którego kształt jest tu już wyraźnie zaznaczony

drugą datę wyznacza wybudowanie pierwszego kolejowego dworca na Jeźycach, którego na mapę nie naniesiono

*wg dr Magdaleny Mrugalskiej-Banaszak
mapa przedstawia stan z poł. lat 40-tych XIX w.*

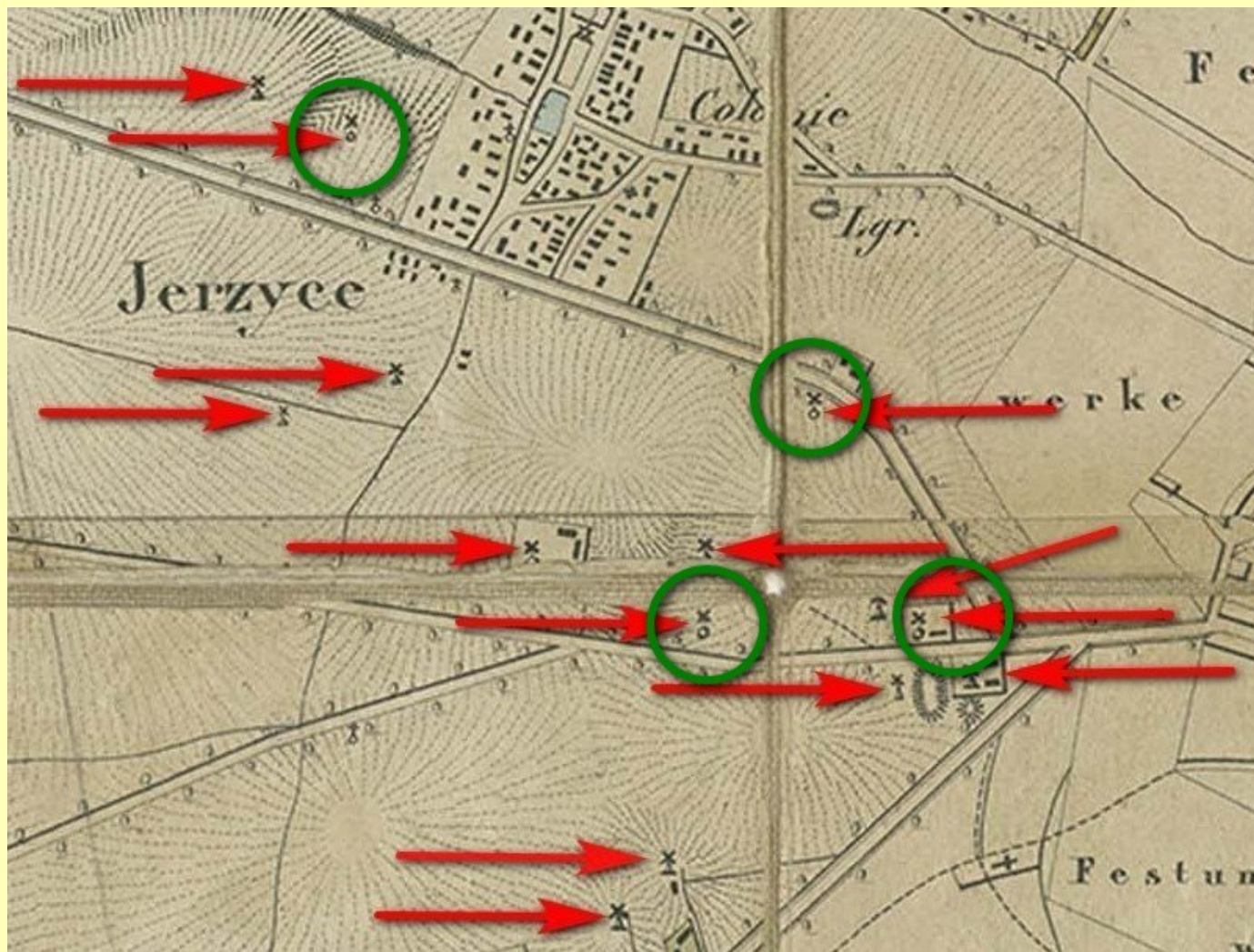


fragment
planu Poznania
z zaznaczonymi
wiatrakami

Źródło: CYRYL–Poznańskie Towarzystwo
Przyjaciół Nauk

Wiatraki na „Planie miasta i okolic sprzed 1900 r.”

mapa faktycznie obejmuje okres 1828 –1848



fragment planu
Poznania
z zaznaczonymi
wiatrakami

zielone kółka
wskazują
murowane
młyny wieżowe

Wiatraki w Poznaniu – c.d.

Na planie fortyfikacji w Poznaniu z 1862 r. zaznaczono 30 wiatraków.

Młyny wietrzne nie tylko wznoszono na przedmieściach miasta, ale także w ścisłym centrum dzisiejszego Poznania.

Tak więc wiatraki między innymi wznoszono – odnosząc się do współczesnego Poznania –

- obok fontanny przed Operą
- przed wejściem do auli Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza
- pomiędzy budynkami rektoratu UAM, a siedzibą NOTu
- w miejscu torowiska kolejowego pomiędzy UAM, a ul. Roosevelta
- przed wejściem do Akademii Muzycznej
- pomiędzy Akademią Muzyczną, a torowiskiem kolejowym
- na ul. Roosevelta pomiędzy Kaponierą, a Mostem Teatralnym
- u wylotu ul. Dworcowej
- na ul. Bukowskiej – w miejscu wjazdu na parking Hotelu Sheraton
- przy ul. Zwierzynieckiej, na wysokości starego ZOO
- czy wreszcie w miejscu pawilonu recepcyjnego MTP.



Wiatraki na „Plan der Stadt und Umgebung von Posen” 1860-62

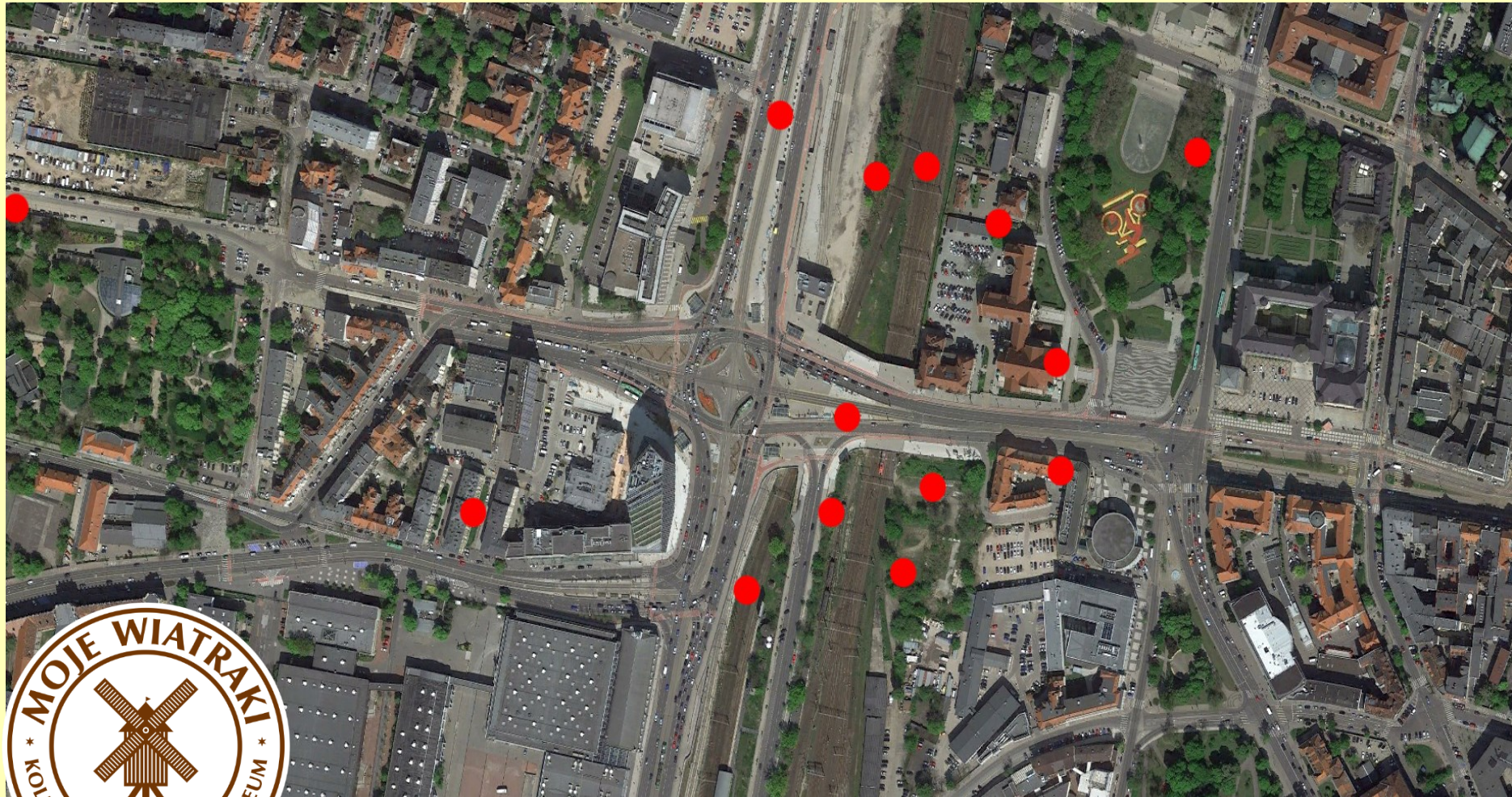


fragment pruskiej mapy
sztabowej z 1860-62 r.
z zaznaczonymi 30-toma
wiatrakami



Źródło: Muzeum Narodowe w Poznaniu, które posiada kopię mapy z 1860-62 r.
oryginał znajduje się w Stadtbibliothek Berlin

Lokalizacja wiatraków w ok. 1870 r. naniesiona na zdjęcie satelitarne (GoogleEarth) centrum Poznania



sporządził Adam Drogomirecki ' 02.2019 r.

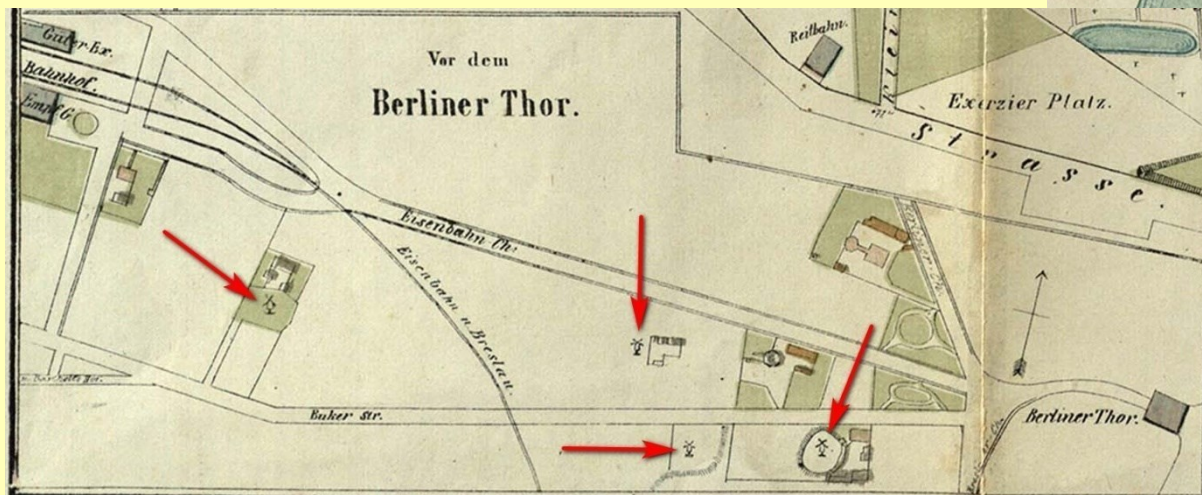
Lokalizacja wiatraków na „Plan der Stadt Posen” ca 1870



fragmenty planu Poznania z ok. 1870 r.



na Św. Rochu



przed Bramą Berlińską

Wiatraki w Poznaniu – c.d.



W drugim i trzecim ćwierćwieczu XIX wieku następuje spadek ilości młynów wodnych i wiatraków.

Było to spowodowane powstaniem w Poznaniu dwóch młynów przemysłowych. Ich zdolność produkcyjna nie ustępowała 15-tu tradycyjnym młynom.

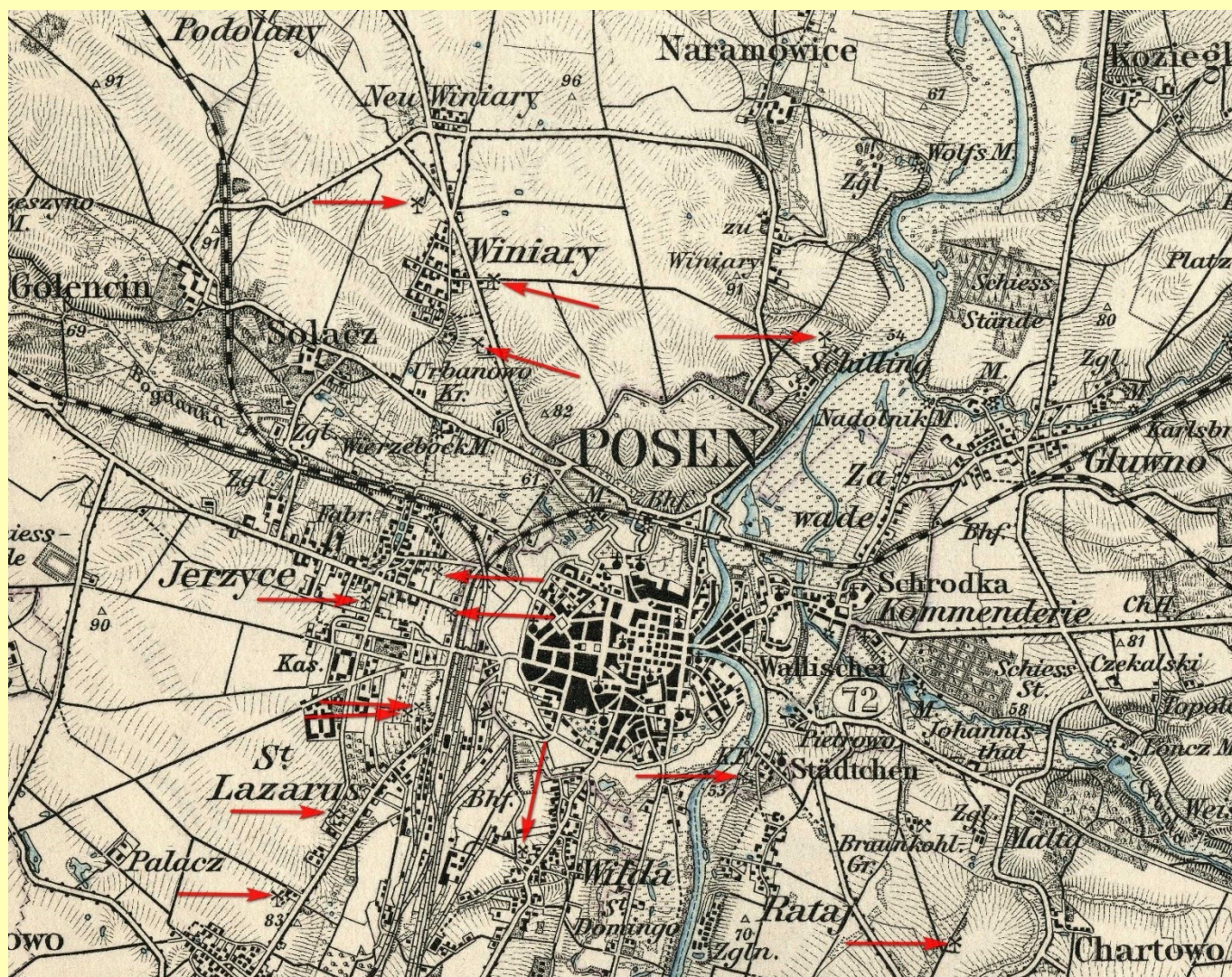
Tendencja ta pod koniec XIX wieku nasiliła się - poznańskie młynarstwo zbożowe zdominowały przemysłowe młyny parowe. Przy czym ich ilość w latach 1875-1907 zwiększyła się do 11.

Przyczyną likwidacji wiatraków była także urbanizacja podpoznańskich wsi. W 1900 r. Jeżyce, Łazarz, Górczyn oraz Wilda zostały włączone w granice Poznania, stając się terenem intensywnego budownictwa.

Tak więc radykalnie zmniejszyła się ilość wiatraków w Poznaniu; przykładowo, z 3 wiatraków jakie działały w II połowie XIX w. na Górnej Wildzie ostatni zlikwidowano w 1900 r.

Nie mniej jednak, na początku XX wieku, na terenie dzisiejszego Poznania funkcjonowało jeszcze kilkanaście wiatraków.

Lokalizacja wiatraków na „Karte de Deutschen Reiches – Posen ca 1893”



fragmenty mapy Poznania i okolic z ok. 1893 r. z zaznaczonymi wiatrakami

Źródło: MAPSTER – ze zbiorów David Rumsey Map Collection

Wiatraki w Poznaniu – c.d.



Według map z lat 1900 - 1921 znajdowało się ich 15:

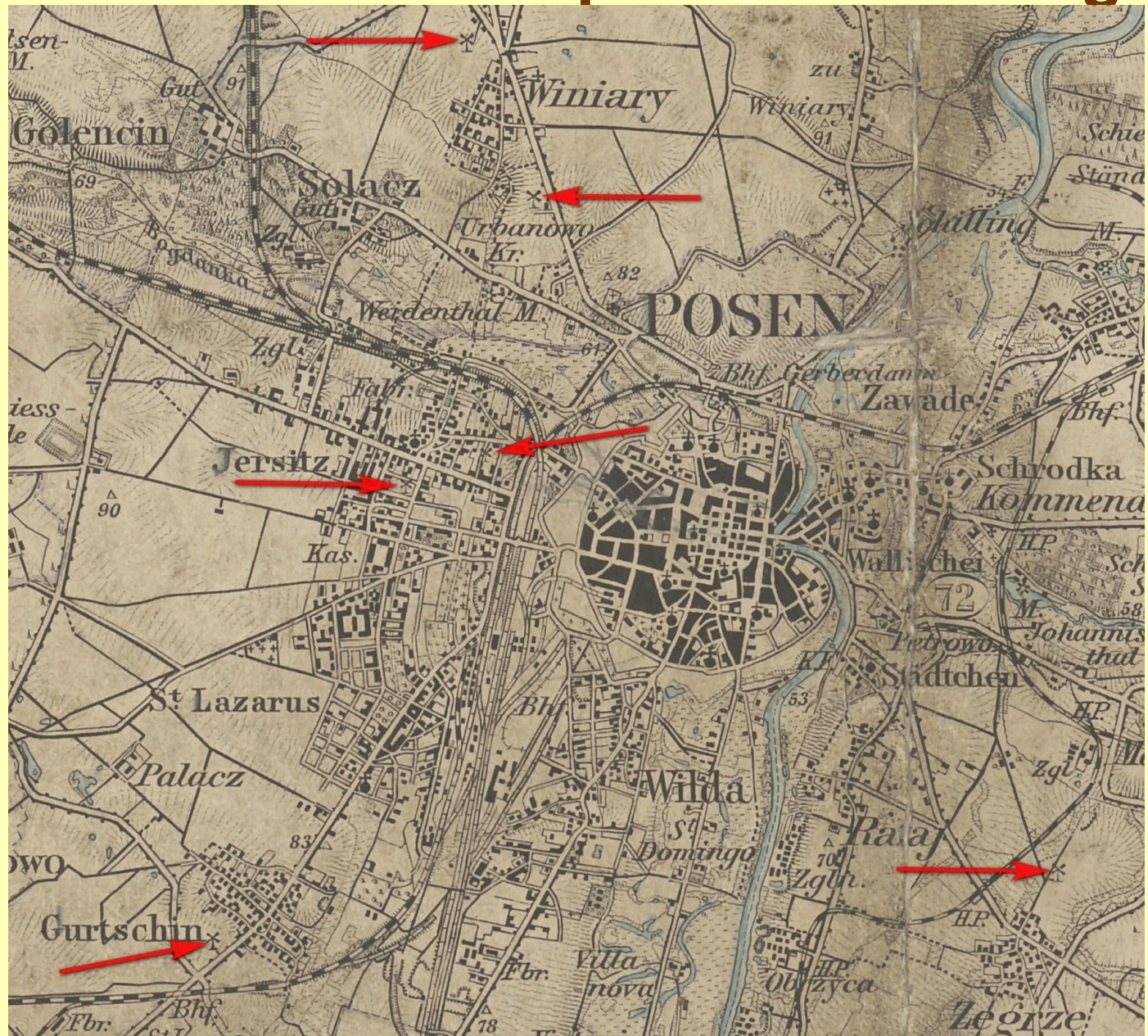
- na Jeżycach – 2
(przy ul. Kochanowskiego z dojazdem do młyna od ul. Poznańskiej oraz przy ul. Zwierzynieckiej – na wysokości starego ZOO)
- na Winiarach – 3
(jeden z nich, po raz ostatni został na mapie zaznaczony w 1936 r.) *vide następny slajd*
- w Krzyżownikach – 1
- na Łazarzu – 3
(na terenie MTP w okolicy Pawilonu nr 11 z Iglicą - pomiędzy dawnymi cmentarzami żydowskimi, w okolic ul. Siemiradzkiego i Chełmońskiego oraz przy ul. Głogowskiej na wysokości Rynku Łazarskiego)
- na Górczynie – 1
(w okolicy skrzyżowania ulic Kasprzaka i Hetmańskiej)
- w Kotowie – 1
- na prawym brzegu Warty – 4
(Łacina, Żegrze, Piotrowo, Krzesinki – ten był jeszcze zaznaczony na mapie z 1924 r.).

Lokalizacja wiatraków na mapie Poznańskiego

przed
1906 r.



fragment mapy
Poznańskiego
przed 1906 r.
z zaznaczonymi
wiatrakami



Wiatraki w Poznaniu – c.d.

W bezpośrednim sąsiedztwie Poznania wiatraki znajdowały się w:

- Żabikowie
- Skórzewie
- oraz w Rogierówku – młyn ten został wzniesiony w 1905 r.
jest opisany na dalszych slajdach



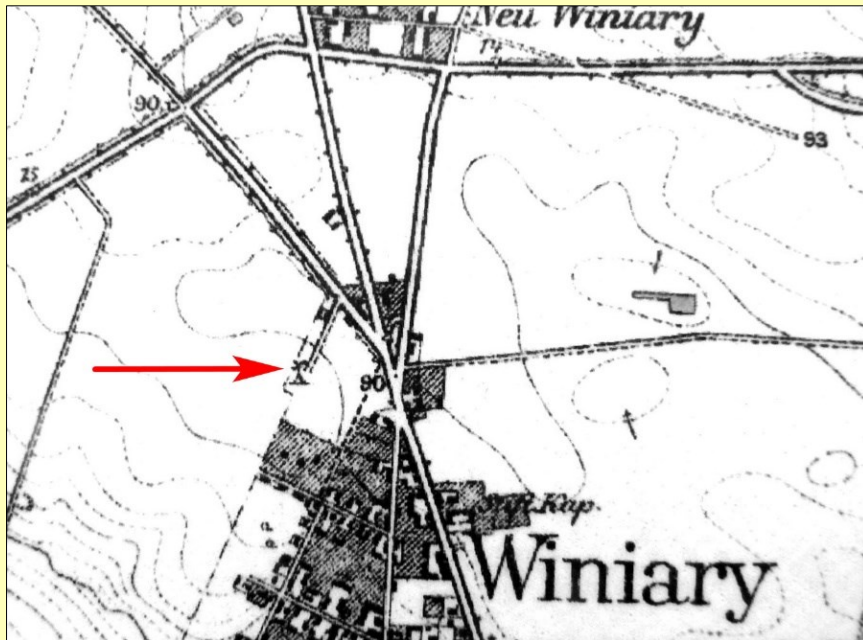
Na mapie z 1930 r. zostały wskazane lokalizacje już tylko wiatraka żegierskiego oraz znajdującego się w jego pobliżu wiatraka typu amerykańskiego.

Koźlak żegierski został przeniesiony z Orkowa do Poznania na przełomie XIX i XX w. Został zlikwidowany ok. 1950 r.
jest opisany na dalszych slajdach

Na mapie z 1943 r. został zaznaczony – po raz ostatni – ostatni wiatrak na Winiarach (na współczesnej mapie Poznania jego lokalizację można wskazać na pasie zieleni rozdzielającym ul. Niestachowską) – *vide następny slajd*

W XX w. w Poznaniu pojawił się - już wymieniany - wiatrak typu amerykańskiego (turbina wietrzna). Został wzniesiony na Ratajach, przy obecnej ul. Milczańskiej w latach 1910-12. Jego murowany korpus przetrwał do chwili obecnej.
jest opisany na dalszych slajdach

Lokalizacja ostatniego wiatraka na Winiarach naniesiona na zdjęcie satelitarne Poznania

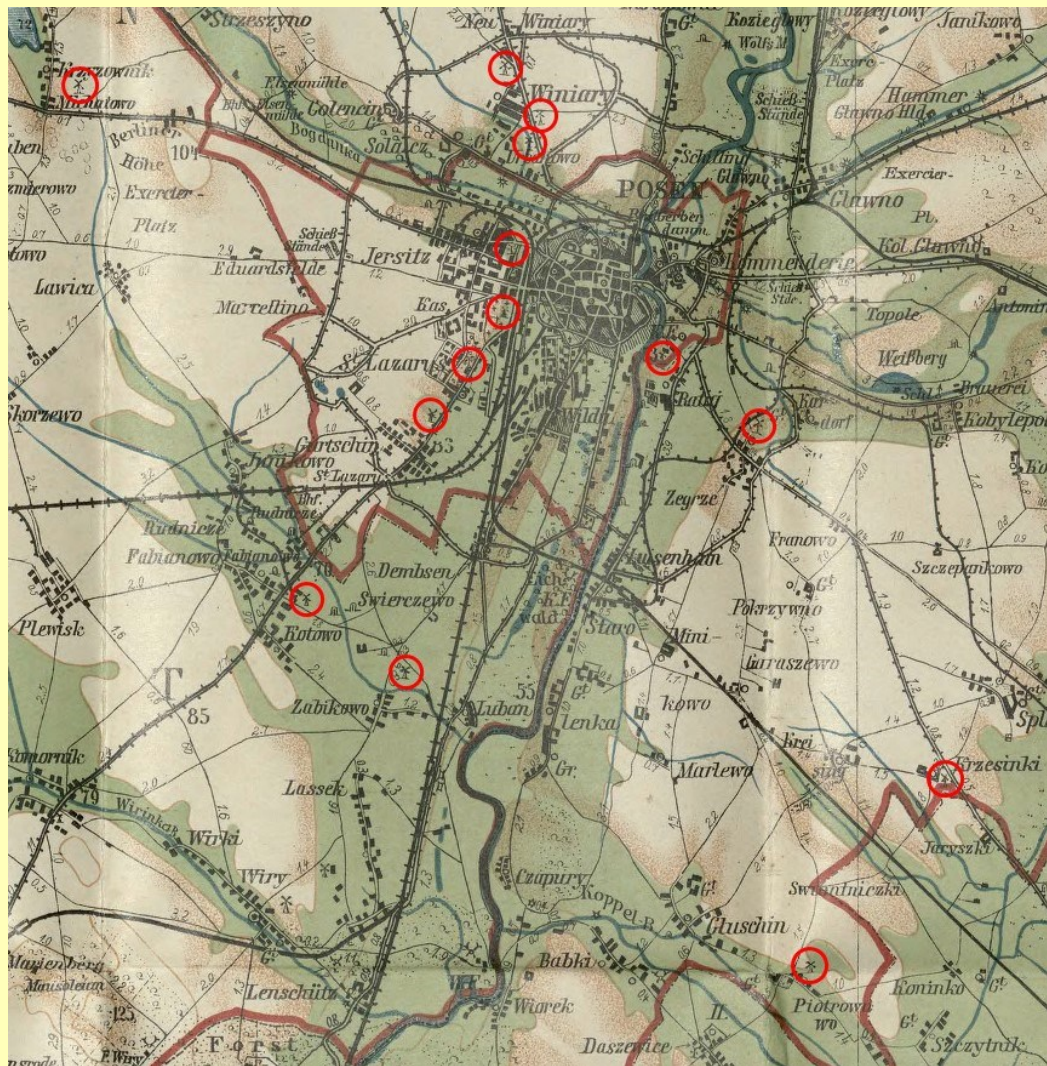


sporządził Adam Drogomirecki ' 02.2021 r.

Wiatraki na mapie „Umgebungskarte von Posen Stadtkreis Posen und Kreise Posen-Ost u. West 1909”



fragment mapy
Poznań i okolica z 1909 r.
z zaznaczonymi wiatrakami





2 wiatraki w Poznaniu na akwareli z około 1795 roku

Akwarela „Ansicht des Carmeliter Kloster zu Posen”

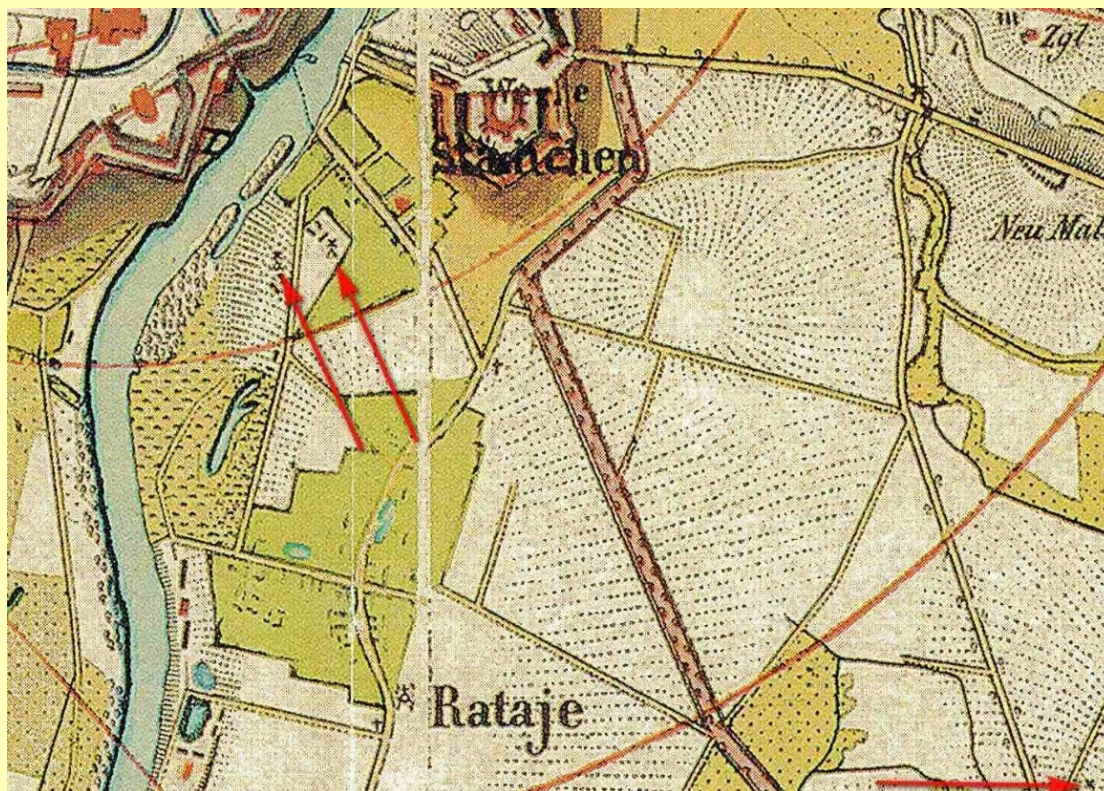


Akwarela Widok na klasztor Karmelitów w Poznaniu

- grafikę w technice gwaszu przedstawiającą **zespół klasztorny karmelitów trzewickowych** na Piaskach w Poznaniu (przy obecnej ul. Krakowskiej 3) wykonał podczas pobytu w Poznaniu ok. 1795 r. Karol Alberti
- obrazek o wymiarach 31,3 x 20,7 cm został ukończony w 1810 r.
- w głębi są widoczne 2 wiatraki
- ich usytuowanie na prawym brzegu Warty potwierdza mapa z ok. 1775 r., na której zaznaczono jeden z nich, a także plan fortyfikacji Poznania z 1862 r. gdzie widnieją oba



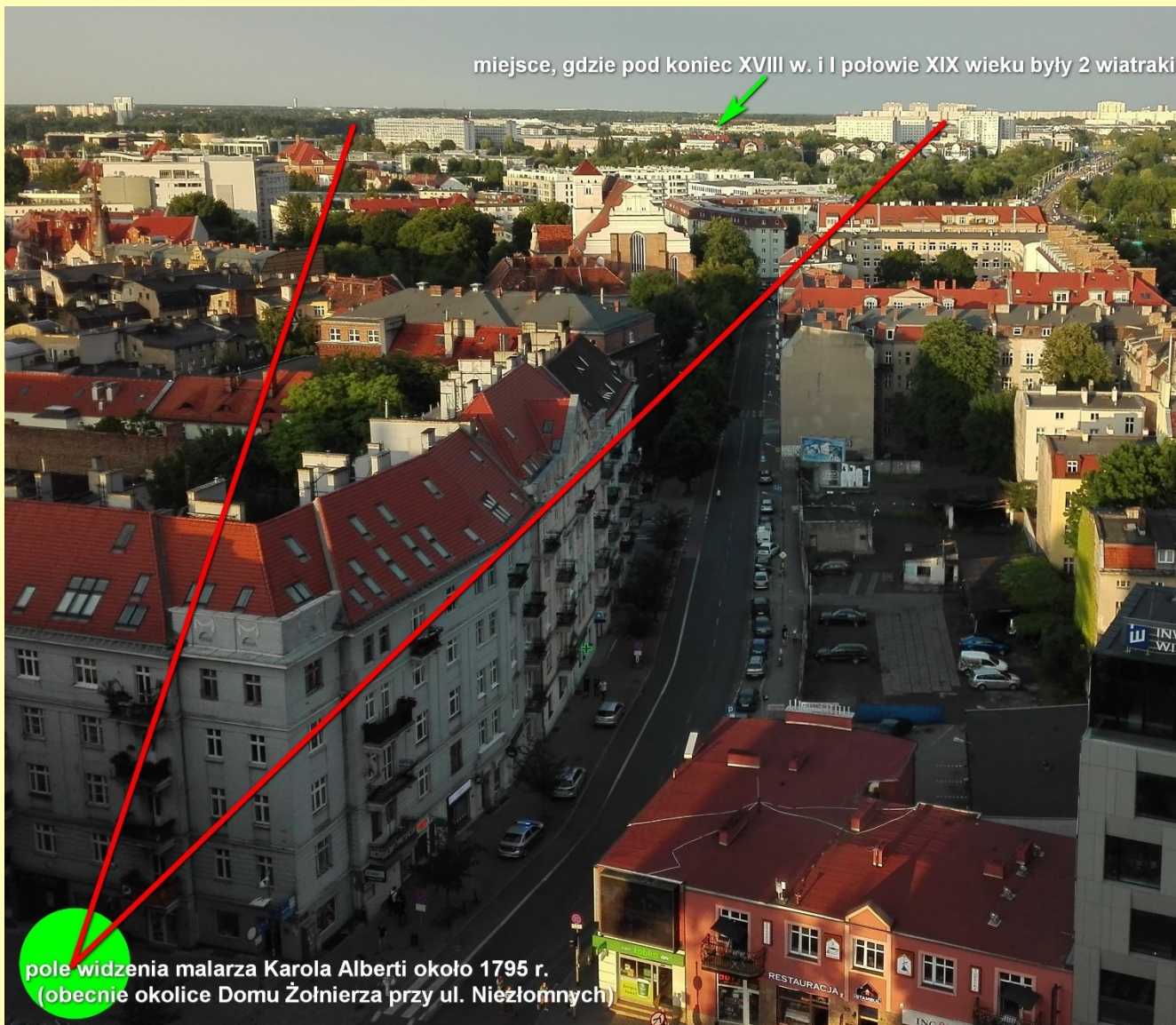
fragment pruskiej
mapy sztabowej
z 1862 r.



Źródło: Muzeum Narodowe w Poznaniu, które posiada kopię mapy z 1860-62 r.
oryginał znajduje się w Stadtbibliothek Berlin

Akwarela „Ansicht des Carmeliter Kloster zu Posen”

miejsce, gdzie pod koniec XVIII w. i I połowie XIX wieku były 2 wiatraki



pole widzenia malarza Karola Alberti około 1795 r.
(obecnie okolice Domu Żołnierza przy ul. Niezłomnych)



próba określenia miejsca z którego K. Alberti szkicował widok kościoła p.w. Bożego Ciała
i lokalizacji wiatraków fot. i opracowanie Wiesław Szkopek



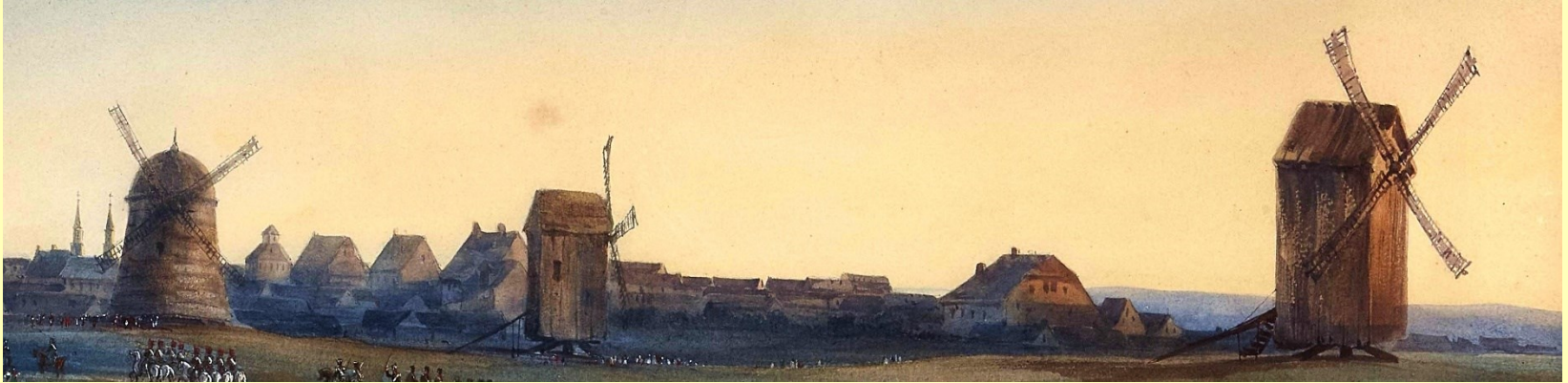
**3 wiatraki
na tle panoramy Poznania
z 1806 roku**

grafika „Entrée des Français à Posen, le 4 novembre 1806”



Źródło: portal kulturapoznan.pl ' artykuł „Poznań w Wersalu” z 24.01.2013 r.

3 wiatraki na tle panoramy Poznania z 1806 r.



- grafikę „**Entrée des Français à Posen, le 4 novembre 1806**” w technice gwaszu na papierze wykonał batalista Jean-Antoine-Siméon Fort
- przedstawia wjazd pierwszego regimentu strzelców konnych wojsk Napoleona, dowodzonego przez pułkownika Exelmansa do Poznania 4.11.1806 r.
- scena ta jest przedstawiona na tle panoramy Poznania
- w niej, na pierwszym planie królują 3 wiatraki, dwa drewniane typu kozłowego oraz jeden potężny, murowany typu wieżowego
- grafika ta znajduje się w archiwum Pałacu Wersalskiego
- wymiary obrazu: 60 x 98 cm





las wiatraków w Poznaniu z 1812 roku



Akwarela „Windmühlen von Posen”



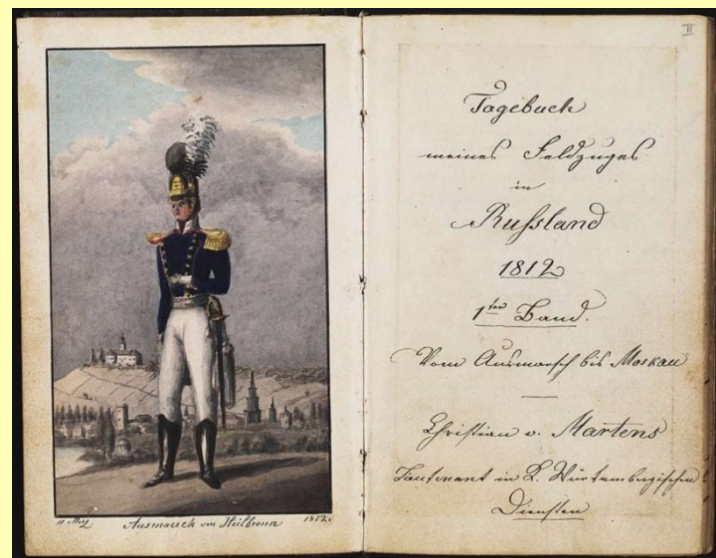
Źródło: <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/searchresults?query=windm%C3%BChlen+von+Posen+&isThumbnailFiltered=false>

Akwarela „Wiatraki w Poznaniu”

- Christian von Martens - saksoński oficer, który brał udział w moskiewskiej kampanii Napoleona przebywał w Poznaniu w maju 1812 r.
- Ch. Martensen w pamiętniku "Vom Ausmarsch bis Moskau" napisał, że w Poznaniu zobaczył „las wiatraków”
- w pamiętniku narysował akwarelę „Windmühlen von Posen”
- opatrzył ją datą 18.05.1812 r.
- czy oficer napoleoński rysował poznańskie wiatraki z natury – raczej nie; świadczy o tym to, że przedstawił je w nienaturalny sposób
- co ciekawe, pojedyncze wiatraki z ziem rosyjskich malował wiernie oddając ich detale
- obrazek ma niewielkie rozmiary: 14,1 x 8,6 cm
- pamiętnik Ch. Martensa z akwarelą znajduje się w Deutsche Digitale Bibliothek



pamiętnik
Ch. Martensa



„panorama wiatraków” w Poznaniu



Christian von Martens z pobytu w Poznaniu zapamiętał „las wiatraków”.

Podobne wrażenie zachował w pamięci poznański kronikarz XIX-to wiecznego grodu Przemysła **Marceli Motty**.

Zawarł je w pamiętnikarskim dziele „Przechadzki po Mieście (Poznaniu)”.

odnośnie wiatraków pisał:

„Bramy Berlińskiej i wałów wtenczas naturalnie nie było; z św. Marcińskiej ulicy przechodziło się bezpośrednio na pola Jerzyc i Górnjej Wildy, ale tam gdzie się ulica kończyła ujrzałeś całe panorama wiatraków, przedstawiające w chwilach mocnego wiatru legion kołujących śmig. Liczono ich tam, jak chłopcem będąc słyzałem, czterdzieści dziewięć, bo pięćdziesiąty, ile razy go postawiono, zawsze się spalił. Z tych wszystkich wiatraków pozostały teraz dwa tylko, tuż przy szosie berlińskiej.”

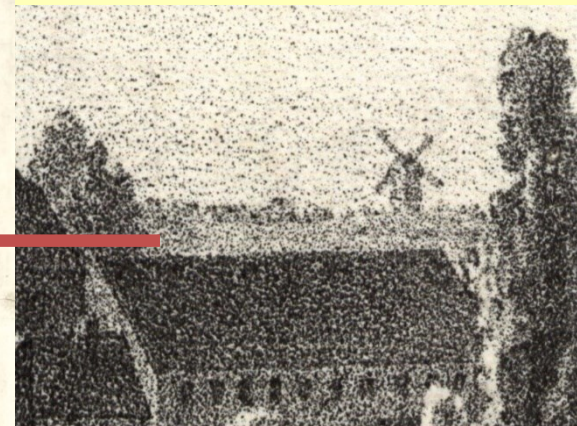
(„jak chłopcem będąc” czyli opisuje sytuację z lat 20-30 XIX w.)

Źródło: WBC Poznań „Przechadzki po Mieście (Poznaniu)” cz. 3 str. 79 wyd. 1889 r.)



grafika z wiatrakiem po 1830 r.

grafika „Posen von der süd-ost Seite”



POSEN VON DER SÜD-OST SEITE.

Heinrich Julius Adolf Mützel na litografii o wymiarach 33,0 x 51,1 cm wykonanej po 1830 r, zwanej także „Widokiem Poznania od południowego wschodu” uwiecznił wizerunek wiatraka.

Jest on widoczny na prawym skraju panoramy miasta.

Prawdopodobnie był on usytuowany w zachodniej części Wzgórza Winiarskiego - późniejszej cytadeli

Źródło: POLONA – Biblioteka Narodowa



Wiatrak na Rynku Wildeckim w Poznaniu

- w 1898 r. została wykonana fotografia tego młyna
- na jej podstawie wykonano pocztówkę czarno-białą oraz widokówkę barwioną
- a z kolei na jej podstawie sporządzono rysunek „Wiatrak i wiejska zabudowa”

Pocztówka „der Wildaer Markt im Jahre 1890”



Poznań – obecnie Rynek Wildecki ' 1890 r ' reprint

wyd. Antykwariat P.H. Baltazar Skoki ' 2020 r.

Pocztówka „der Wildaer Markt im Jahre 1890” wiatraki na Wildzie

- w dokumentach archiwalnych zachowała się informacja, że we wsi Wilda już na początku XV w. funkcjonował wiatrak – zgodę na jego wzniesienie otrzymał od króla Jakub Wilda w 1409 r. prawdopodobnie był to pierwszy młyn wietrzny w Poznaniu
- po raz pierwszy w tej wsi zaznaczono na mapie z 1795 r. młyn wietrzny prawdopodobnie był on usytuowany w rejonie dzisiejszego zbiegu ulic: Topolowej i Niedziałkowskiego
- widoczny na pocztówce wiatrak typu koźlak, został wzniesiony na terenie ówczesnej podpoznańskiej wsi Górna Wilda przez młynarza Johanna Christiana Kirste w 1818 r.
- w miejscu, gdzie był usytuowany, odnotowano drewniany wiatrak na planie Poznania z lat 1817-1820, ale brak pewności, że chodzi tu o omawiany młyn wietrzny
- był to największy z XIX-to wiecznych wildeckich wiatraków (wymiary młyna: 9 x 9,5 wys. 9 m)
- w 1900 r. wiatrak przez młynarza Juliusa Kirstego został sprzedany Poehlkemu do Wylatowa (gm. Mogilno)
- z początkiem XX w. miejsce, gdzie był usytuowany młyn wietrzny, zostało przekształcone w reprezentacyjny Rynek Wildecki, a tam gdzie stał koźlak wzniesiono w 1907 r. zbór ewangelicki pw. św. Mateusza (obecnie kościół parafii rzymsko-katolickiej pw. Maryi Królowej)
- w sąsiedztwie omawianego wiatraka drewnianego, na planie Poznania z 1851-1857 r. zaznaczono kolejny; oba były wykazywane na planach Poznania do 1900 r.
- ten drugi młyn był usytuowany na wysokości obecnej ul. Sikorskiego, działał do lat 90-tych XIX w.
- przynajmniej od końca lat 50-tych XIX w. na Wildzie funkcjonował także trzeci wiatrak – przy obecnej ul. Fabrycznej, na wysokości Rynku Wildeckiego, na planach miasta Poznania został zaznaczony tylko raz – w 1860-62 r. był dwukrotnie odbudowywany po pożarach w 1866 i 1874 r.

sporządzono na podstawie:

„Wilda w 4-rech odsłonach” Magdalena Mrugalska Banaszak ‘ Wyd. Miejskie Poznania 2018 r.



grafika „Wiatrak i wiejska zabudowa”

na obecnym Rynku Wildeckim w Poznaniu



autor: Jan Kowal ok. 1890 r.

rysunek wykonany ołówkiem, barwiony akwarelą / 28,5 x 19,5 cm

Źródło: Muzeum Narodowe w Poznaniu – Muzeum Historii Miasta Poznania

fot. Magdalena Mrugalska Banaszak



**Wiatrak wzniesiony we wsi Spławie
został przeniesiony do Czerlejna**

Wiatrak ze wsi Sławie można podziwiać Czerlejn

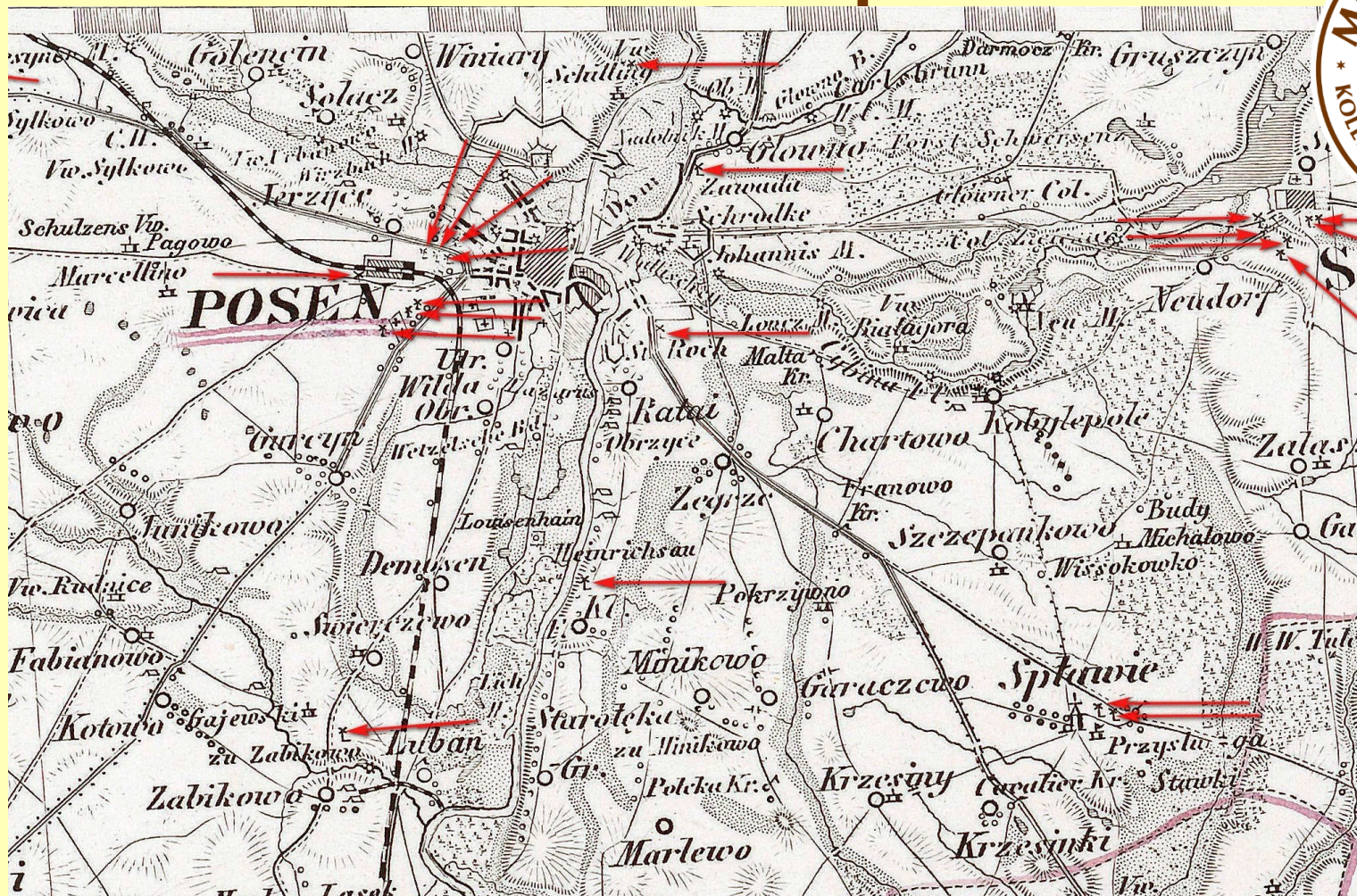


- dla uzupełnienia treści związanych z opisem wiatraków w dzisiejszych granicach Poznania warto dodać, że zachował się wiatrak typu koźlak, który został wzniesiony w 1780 r. we wsi Sławie
- prawdopodobnie pierwszym jego właścicielem był Jan Biskupski – jego nazwisko zostało wyryte na belce młyna
- młyn ten kupił Piotr Brodziński i przeniósł go w 1865 r. do wsi Czerlejno gm. Kostrzyn
- ciekawostką jest to, że na podstawie badań dendrologicznych ustalono, że drzewo z którego wykonano koźlak wiatraka zostało ścięte w 1767 r.
- obiekt w 2020 r. został zakupiony przez Gminę Kostrzyn
- koźlak został pięknie rewitalizowany w 2025 r. – jest dostępny do zwiedzania



fot. Agnieszka Iwona Augustyn ' 02.2026 r.

Wiatrak ze wsi Spłatwie



W I poł. XIX w. oprócz wymienionego na poprzednim slajdzie młyna wietrznego w Spłatwie był jeszcze wiatrak.

Oba są zaznaczone na mapie Reymann'a POSEN „FILS AUGUST WILHELM” z ok. 1830 r.

Począwszy od 1893 r. na mapach wiatraki w Spłatwie nie są już wykazywane

Wiatrak we wsi Czerlejno



fot. Agnieszka Iwona Augustyn ' 10.2025 r.

Wiatrak we wsi Czerlejno



fot. Agnieszka Iwona Augustyn ' 10.2025 r.

Wiatrak we wsi Czerlejno



fot. Agnieszka Iwona Augustyn ' 10.2025 r.

Wiatrak we wsi Czerlejno



fol. Agnieszka Iwona Augustyn ' 10.2025 r.



Wiatrak typu amerykańskiego przy ul. Milczańskiej w Poznaniu



Poznań ul. Milczańska ' 2012 r.

fot. Wiesław Szkopek

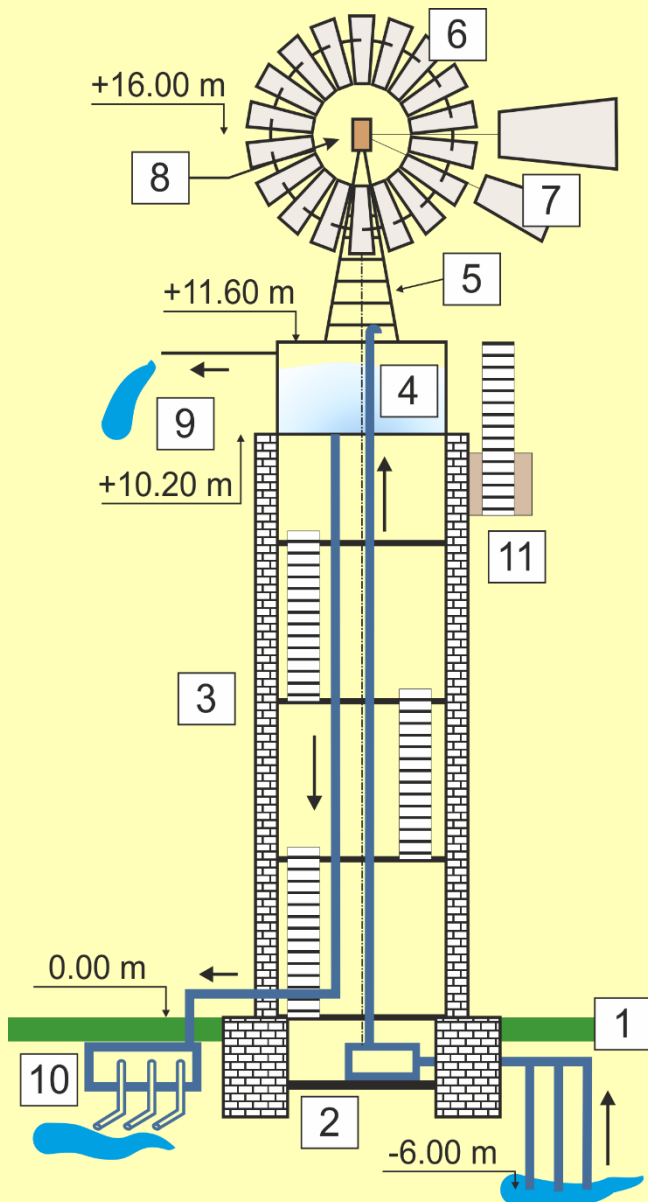
Wiatrak typu amerykańskiego w Poznaniu

- murowany **wiatrak typu amerykańskiego** został wzniesiony na poznańskiej Łacinie (dzielnica Rataje) o wysokości 15 m (ze śmigami), zbudowany na planie koła, ma kształt zwężającego się ku górze ściętego stożka, pierwotnie tynkowany
- wiatrak został „powołany” przez Franciszka Rybaka w latach 1910-1912 na potrzeby jego gospodarstwa ogrodniczego, według projektu niemieckiego inżyniera
- obiekt na szczycie miał mocowaną na łożysku bryłę dachową ze śmigami, obracaną do kierunku wiatru
- stalowa turbina wietrzna miała 18-cie śmigów oraz skrzydło ustawiające ją do kierunku wiatru
- wiatrak nie wytwarzał energii elektrycznej
- energia pozyskiwana przez niego napędzała pompę (sprowadzoną z Austrii), która pompowała wodę do zbiornika na jego górze (mógł pomieścić do 15 tys. litrów), która grawitacyjnie, w sposób ciągły, spływała do różnych miejsc ogrodnictwa, w tym także do domu jej właściciela (system rozprowadzenia wody łącznie miał 2 km długości) – pompa działała do 1956 r.
- w obiekcie były zastosowane nowatorskie rozwiązania – wtedy unikalne w skali światowej - wg współczesnej terminologii – były to trzy punktowe igłofiltry, które zbierały wodę z punktowych odwiertów z głębokości 6 m; urządzenia te sprowadzono z Berlina
- w 1968 r. huragan zniszczył bryłę dachową ze śmigami
- obiekt w rejestrze zabytków: 9.03.1993 r.
- władze Poznania planują odrestaurowanie wiatraka
- w 2020 r. przyznano 60 tys. zł na wstępne prace zabezpieczające, które przeprowadzono w październiku tego roku, a w 2021 roku na kolejne prace przyznano 105 tys. zł, za które m.in. 13.10.2021 r. zdemontowano kratownicę i zbiornik na wodę ze szczytu wieży oraz kontynuowano drugi etap prac renowacyjnych polegający na naprawie kolejnych warstw murowanej elewacji)
w kwietniu 2022 r. została przyznana kolejna dotacja w wys. 150 tys. zł na dokończenie prac elewacyjnych



sporządzono na podstawie ustaleń dra inż. Piotra Sielickiego z Politechniki Poznańskiej oraz „Turbina wietrzna w Poznaniu”, dostęp: <https://turbinawietrzna.pl/>, (17.01.2026).

opis architektoniczny wiatraka amerykańskiego – turbiny wietrznej



- [1] Układ trzech punktowych igłofiltrów
- [2] Mechaniczna pompa wodna
- [3] Murowana wieżowa rotunda
- [4] Stalowy zbiornik otwarty
- [5] Kratownicowa wieża stalowa
- [6,7,8] Stalowa turbina wietrzna złożona z 18-śmigłów, skrzydła kierunku oraz blokady
- [9] Kanał przelewowy zbiornika
- [10] Instalacja rozprowadzania wody
- [11] Wspornikowa galeria konserwacyjna



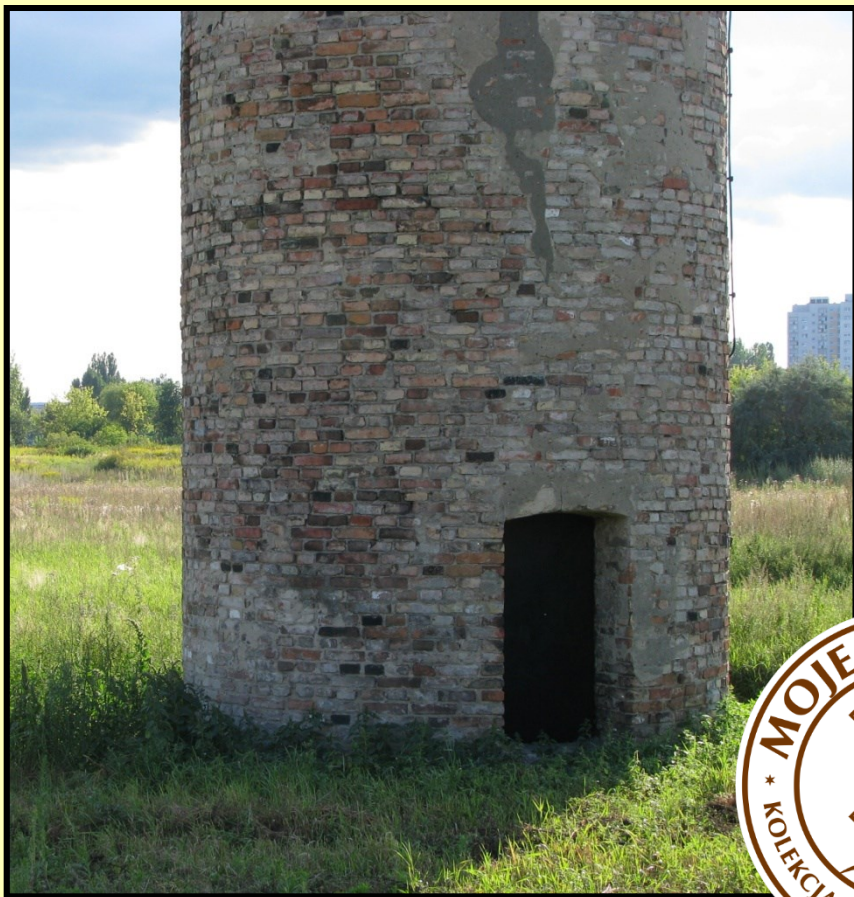
opracował i udostępnił dr inż. Piotr W. Sielicki ' 09.2019 r.
- z Wydziału Budownictwa, Architektury i Inżynierii Środowiska
Politechniki Poznańskiej

Poznań ul. Milczańska nr 2



Poznań ul. Milczańska ' 2012 r.

fot. Wiesław Szkopek



Poznań ul. Milczańska ' 2012 r.

fot. Wiesław Szkopek



Poznań ul. Milczańska ' 2015 r.

fot. Wiesław Szkopek



Poznań
ul. Milczańska
2015 r.

fot. Wiesław Szkopek



Poznań ul. Milczańska ' 04.2019 r.

fot. dr inż. Piotr Sielicki



Poznań ul. Milczańska ' 04.2019 r.



fot. dr inż. Piotr Sielicki



Poznań ul. Milczańska ' 2015 r.

fot. Wiesław Szkopek



Wiatrak żegierski w Poznaniu



Poznań - Żegrze ' 1937 r.

fot. z archiwum Aleksandry Bieberstein wnuczki młynarza St. Jankowiaka

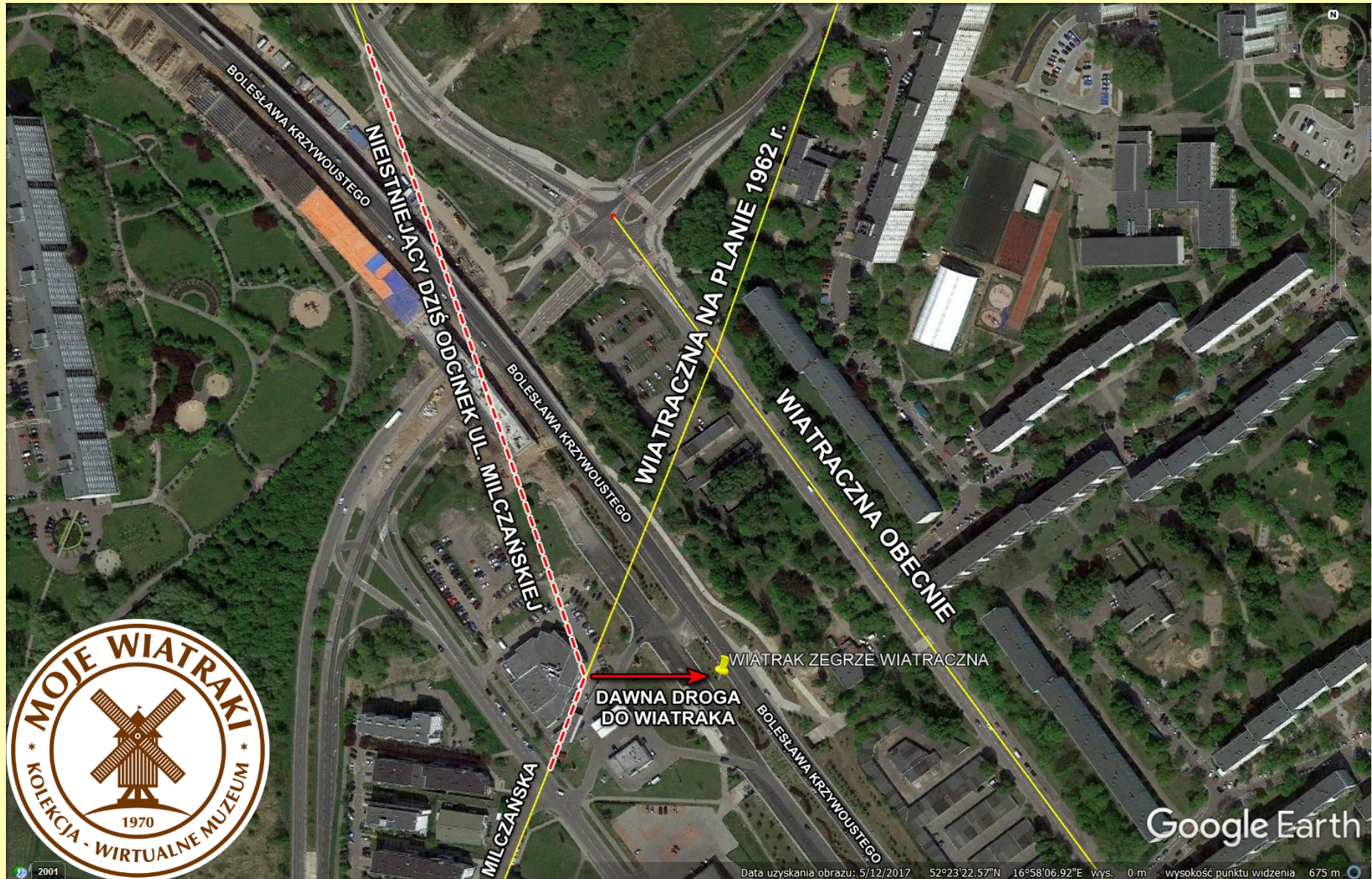
Wiatrak żegierski w Poznaniu



- wiatrak został wzniesiony w Orkowie (gm. Śrem) w XIX w.
- na przełomie XIX i XX w. koźlak został przeniesiony na teren ówczesnej wsi Żegrze – obecnie prawobrzeżna część Poznania; usytuowano go przy dawnej ul. Wiatracznej, wiatrak wzniesiono na niewielkim wzniesieniu
- pierwszym jego właścicielem na Żegrzu był młynarz Michał Haremza
- w 1921 r. wiatrak przejął młynarz Stanisław Jankowski (jako „wiano ślubne” jego żony Praksedy)
- młyn miał jedno złożenie kamieni młyńskich, wykorzystywał tylko energię wiatrową produkował mąkę oraz kaszę gryczaną, działał do 1936 r.
- podczas II wojny światowej wiatrak służył Niemcom jako punkt obserwacyjny, a w 1945 r. zdewastowali go żołnierze sowieccy po zniszczeniach wojennych wiatrak nie został odbudowany
- po tym czasie Stanisław Jankowiak nadal zajmował się młynarstwem z wykorzystaniem elektrycznych urządzeń do mielenia - w gospodarstwie miał 2 duże piętrowe spichlerze z ręczną windą
- wiatrak żegierski był ostatnim koźlakiem, który przetrwał w Poznaniu do połowy XX w.
- został rozebrany ok. 1950 r.

sporządzono na podstawie blogu poznan.wikia.org – „Wiatrak żegierski Stanisława Jankowiaka ul. Wiatraczna” autorstwa Agnieszki Grądzielewskiej oraz na podstawie informacji przekazanych autorowi przez Aleksandrę Biederstein - wnuczkę młynarza St. Jankowiaka

Usytuowanie wiatraka żegierskiego względem dróg dawnych i obecnych



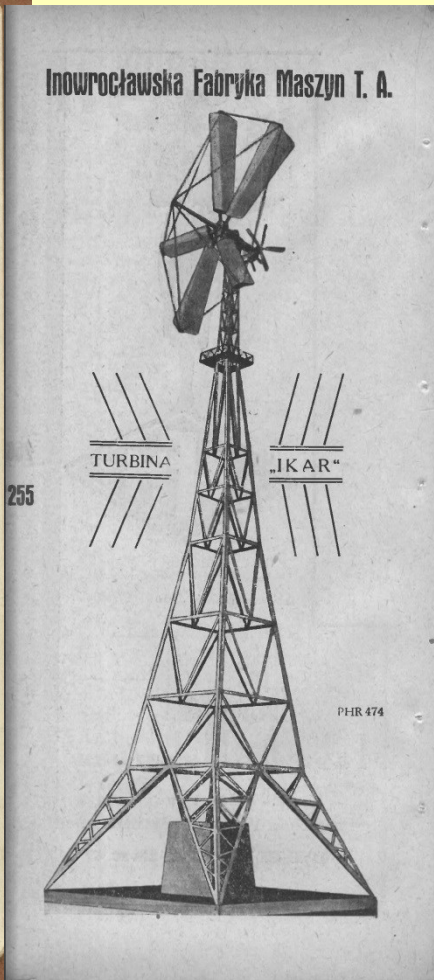
sporządził Adam Drogomirecki ' 2017 r.



wiatrak w Poznaniu na pocztówce i nie tylko



**Pocztówka wysłana z i do Przeźmierowa
Poznań - okolica ' 1906 r.**



- zachodnie tereny PEWUKI z ekspozycją rolnictwa
- na pierwszym planie turbina „Ikar” do nawadniania i wytwarzania prądu Inowrocławskiej Fabryki Maszyn Rolniczych T.A.

Pocztówka ' Poznań '

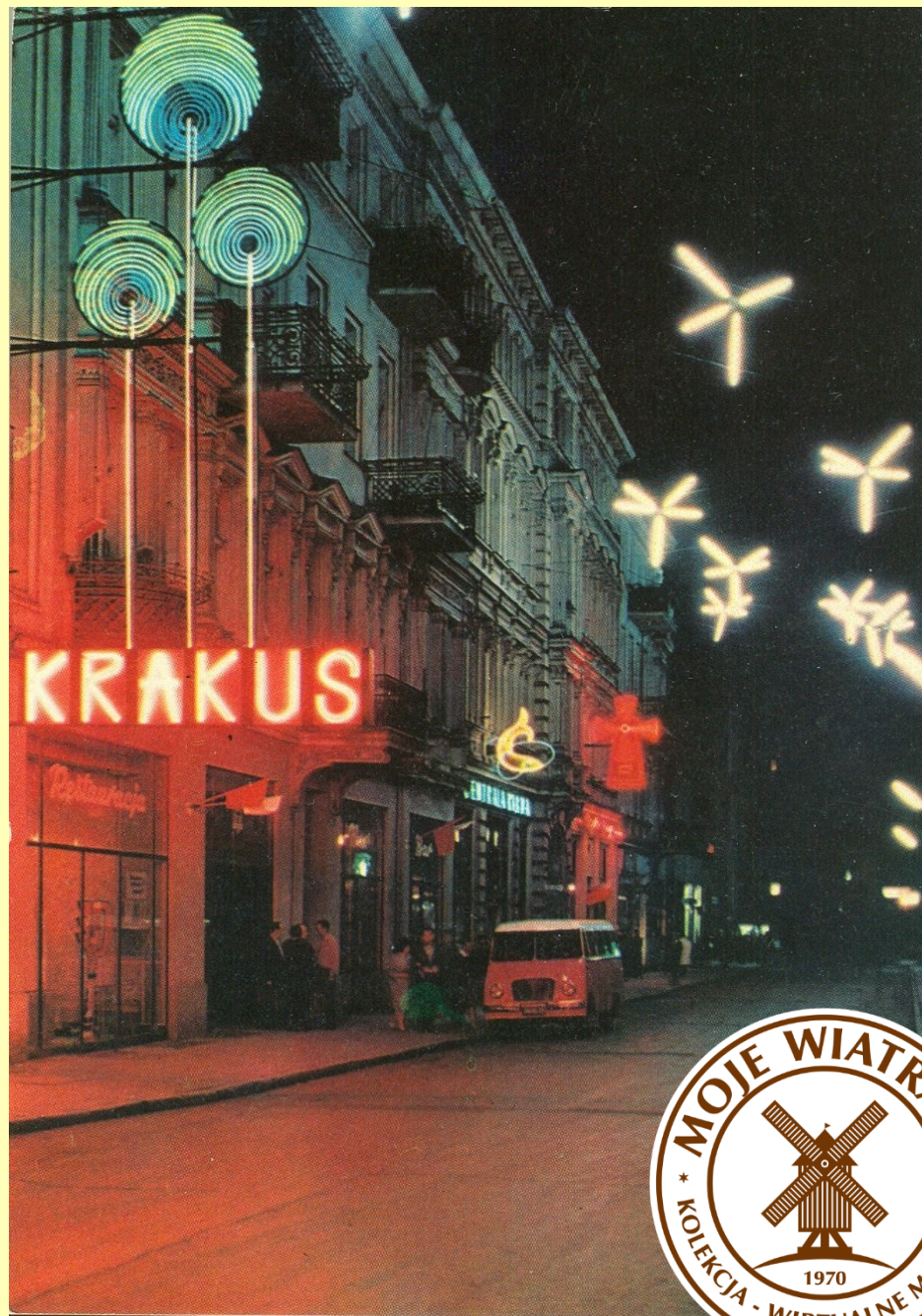
Powszechna Wystawa Krajowa w 1929 r.

- w międzywojennym Poznaniu, przy Kantaka 8/9 mieścił się popularny kabaret Moulin Rouge nazywany zdrobniale „Mulinka”
- lokal cieszył się opinią frywolnego
- w 1945 r. lokal wznowił działalność gastronomiczno-rozrywkową ze stripteasem
- zakończył działalność w latach 90-tych XX w.

Pocztówka ’

Poznań ’ ul. Kantaka ’

Moulin Rouge ’ 1969 r.





**Pocztówka ' Poznań ' ul. Kantaka '
Moulin Rouge ' 1962 r.**

Okładka karty dań restauracji Moulin Rouge



POZNAŃSKIE
PRZEDSIĘBIORSTWO
PRZEMYSŁU
GASTRONOMICZNEGO



ODDZIAŁ
RESTAURACJE

Restauracja MOULIN ROUGE

poleca:

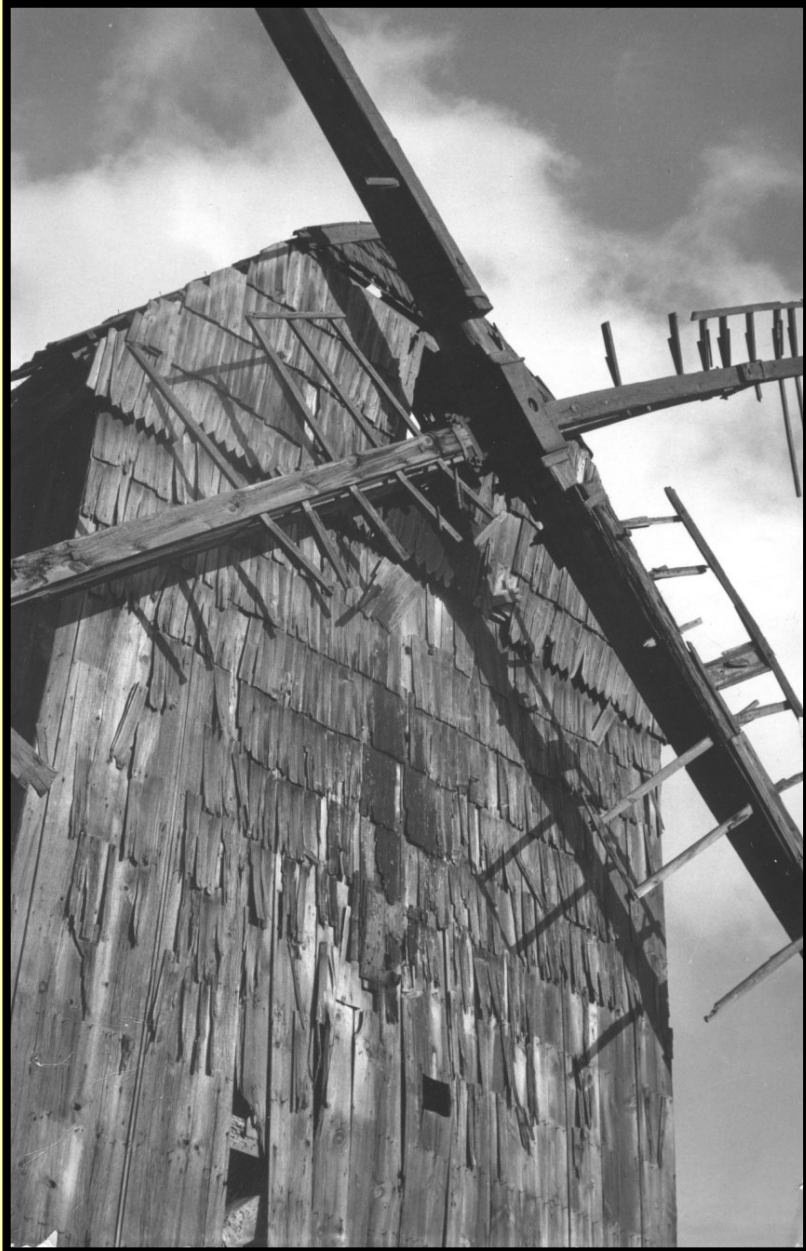
- codzienne dancengi
- atrakcyjne programy rozrywkowe
- szeroki asortyment smacznych potraw

Dziękujemy
za odwiedzenie
naszego
lokalu

Kierownictwo
Restauracji
MOULIN ROUGE

Poznań ' 1974 r.

Zaproszenie na wystawę



KLUB MIĘDZYNARODOWEJ PRASY i KSIĄŻKI W POZNANIU
ULICA RATAJCZAKA 39

zaprasza na

OTWARCIE WYSTAWY FOTOGRAFICZNEJ
ANDRZEJA KUPIDURY

p. t.

„AGONIA W KRAJOBRAZIE“

OTWARCIE WYSTAWY NASTĄPI DNIA 4 KWIETNIA 1986 R. O GODZ. 18.00





wiatraki w najbliższej okolicy Poznania

- Rogierówko**
- Uzarzewo**



Rogierówko gm. Rokietnica ' 1988 r.

fot. Tomasz Wojciechowski

Wiatrak z 1905 roku w Rogierówku



- wiatrak wieżowy „Józef” z 1905 r. został wzniesiony wg projektu inż. Grypscha dla Wiśniewskiej
- jest usytuowany w pobliżu Jeziora Kierskiego
- w 1936 r. młyn kupił młynarz Józef Serbiak (zm. w 1975 r.)
- jest to budynek ośmioboczny, z drewnianą konstrukcją, trzykondygnacyjny, ściany wiatraka zwężają się ku górze, jest wyposażony w oryginalne maszyny z przełomu XIX i XX wieku
- czapa ze śmigami automatycznie ustawiała się do kierunku wiatru (zapewniał to dodatkowy wiatraczek usytuowany na tylnej części bryły dachu)
- młyn w dużym stopniu zautomatyzowany, w praktyce praca młynarza ograniczała się do wsypania zboża i podstawiania worków na mąkę
- energię wiatru wspomagał silnik parowy (jedyne takie rozwiązanie w Polsce), a od 1936 r. silnik spalinowy

Wiatrak w Rogierówku – c.d.



- młyn pracował do 1941 r., a w latach 1945 -1975 r. działał w ograniczonym zakresie (produkcja śruty)
- w 1983 r. wpisany do rejestru zabytków
- od 1986 r. w pieczy Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy
- w tym samym roku została wyremontowana zewnętrzna część młyna

ciekawostki:

- pas transmisyjny łączący wiatrak z urządzeniami mielącymi został wykonany z sierści wielbłądziej i konopi
- łożyskowanie głównego wału zostało wykonane z egzotycznego drewna gwajakowego (drewno „pocąc się” nie wymagało smarowania)



na pocztówce zaznaczona
lokalizacja wiatraka
w Rogierówku

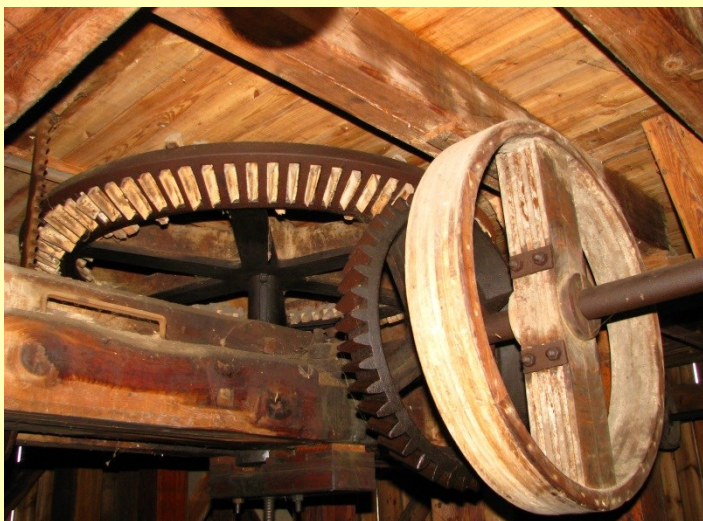
Jeziro Kierskie ' 1996 r.





Rogierówko gm. Rokietnica ' 1994 r.

fot. Tomasz Wojciechowski



Rogierówko gm. Rokietnica ' 2013 r.

fot. Wiesław Szkopek



Rogierówko gm. Rokietnica ' 2013 r.

fot. Wiesław Szkopek



Rogierówko gm. Rokietnica ' 2015 r.

fot. Adam Drogomirecki



Kiekrz k. Poznania



Pocztówka ' Rogierówko gm. Rokietnica ' 1991 r.



JEZIORO KIERSKIE

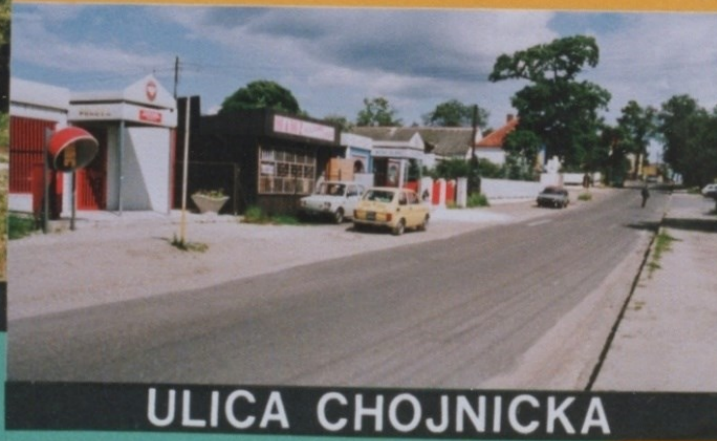
KIEKRZ



MSW



WIATRAK - MUZEUM



ULICA CHOJNICKA



Łączność
OŚR. WYPOCZYNK.

Pocztówka ' Rogierówko gm. Rokietnica ' ok. 1994 r.



**Pocztówka ' Rogierówko
gm. Rokietnica ' 2012 r.**



"Józef"
WIATRAK W ROGIERÓWKU

Pocztówka ' Rogierówko gm. Rokietnica ' 2012 r.



Pocztówka ' Rogierówko gm. Rokietnica ' ok. 2015 r.



Uzarzewo gm. Swarzędz ' 1982 r.

fot. Tomasz Wojciechowski

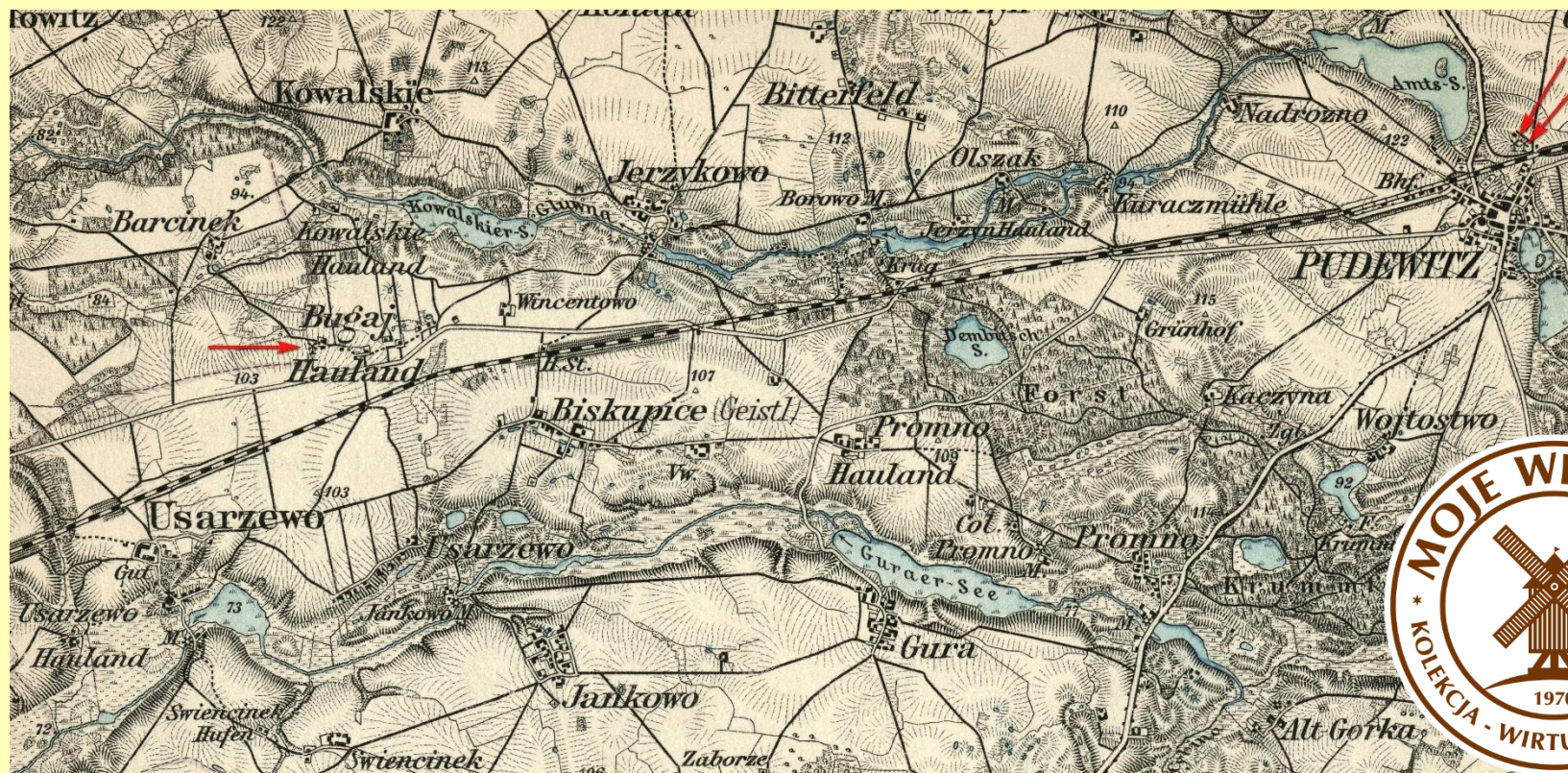
Wiatrak w Uzarzewie

- wiatrak „Kostek” o konstrukcji koźłowej z 1840 r. (sygnowana mącznica)
- przeniesiony w 1977 r. z Chomęcic pod Poznaniem (gm. Komorniki) w ramach tworzenia Szlaku Piastowskiego
- do lat 90-tych XX w. był sprawny, ale w nowej lokalizacji nigdy nie był wykorzystywany jako młyn
- wg stanu na 2012 r. był w ruinie; zdemontowane urządzenia mielące, uszkodzony dach, połamane śmigi, brak łogona, w pełni zasłonięty przez drzewa i chaszczce
- w 2016 r. dewastacja koźlaka dalej posunięta, młyn ginie w chaszczach
- 30.08.2019 r. nad Uzarzewem przeszła burza z wichurą łamiąc i wrywając drzewa z korzeniami - wiatrak wytrzymał napór żywiołu
- w 2020 r. przed „Kostkiem” utworzono parking dla tirów, który w pełni go zasłonił, a wokół młyna utworzono wysypisko gruzu budowlanego
- właścicielem młyna wietrznego jest UMiG w Swarzędzu



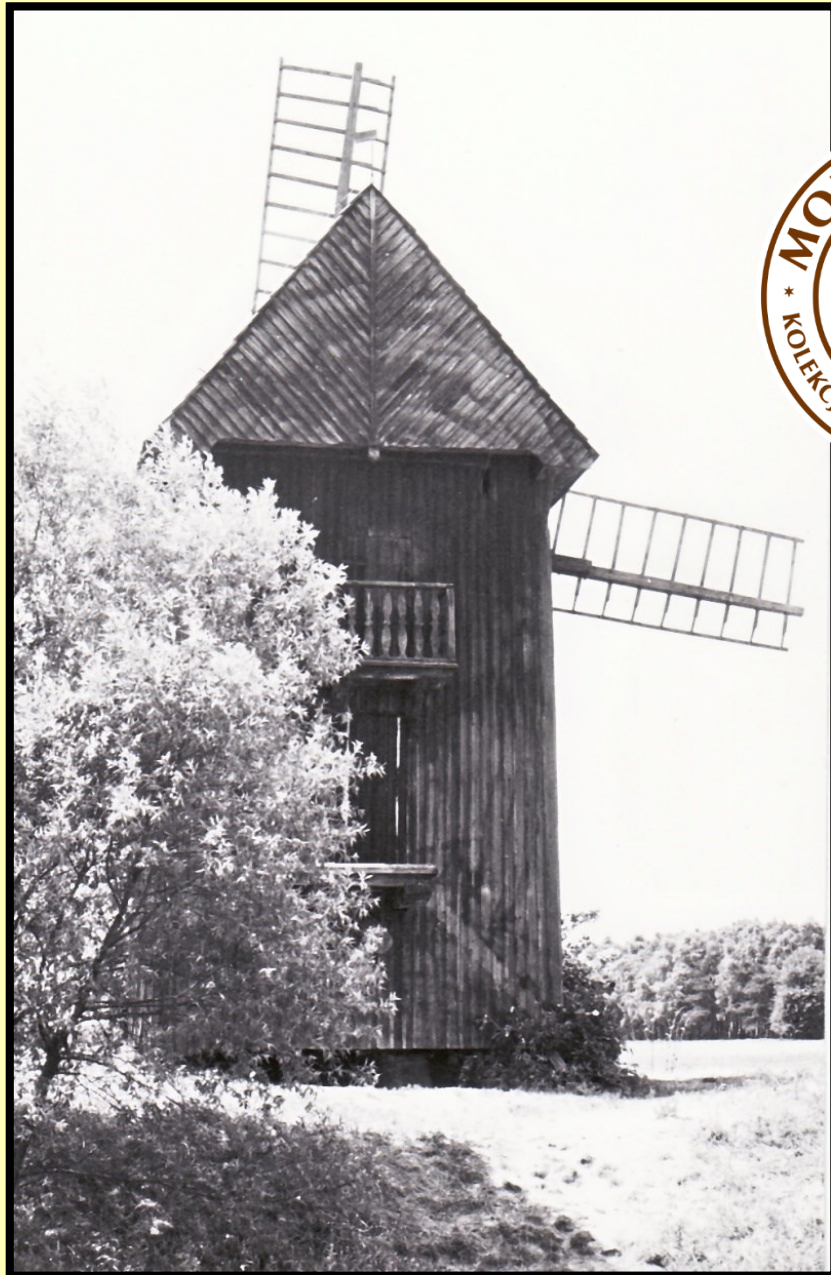
Wiatrak w Uzarzewie – c.d.

- w pobliżu opisywanego młyna w końcu XIX w. znajdował się inny wiatrak – wynika to z mapy z 1893 r.; prawdopodobnie nie istniał już na początku XX w. ponieważ nie był już odnotowywany na mapach z tego okresu
- (na mapie zaznaczone także 2 wiatraki w Pobiedziskach)



fragment mapy „Posen_ca 1893” na której zaznaczono lokalizację wiatraka w Uzarzewie

Źródło: MAPSTER zbiorów David Rumsey Map Collection



Uzarzewo gm. Swarzędz ' 1989 r.

fot. Tomasz Wojciechowski



Uzarzewo gm. Swarzędz ' 2011 r.

fot. Wiesław Szkopek



Uzarzewo gm. Swarzędz ' 2012 r.

fot. Bogumił Szkopek



Uzarzewo gm. Swarzędz ' 2012 r.

fot. Wiesław Szkopek



Uzarzewo gm. Swarzędz ' 2012 r.

fot. Wiesław Szkopek



Uzarzewo gm. Swarzędz ' 2012 r.

fot. Wiesław Szkopek



Uzarzewo gm. Swarzędz ' 2012 r.

fot. Wiesław Szkopek



Uzarzewo gm. Swarzędz ' 2012 r.

fot. Wiesław Szkopek



Uzarzewo gm. Swarzędz ' 03.2019 r.

fot. Adam Drogomirecki



- 30.08.2019 r. nad Uzarzewem przeszła burza z wichurą łamiąc i wrywając drzewa z korzeniami – „Kostek” wytrzymał napór żywiołu

Uzarzewo gm. Swarzędz ‘ 09.2019 r.

fot. Wiesław Szkopek



Uzarzewo gm. Swarzędz ' 08.2020 r.

fot. Wiesław Szkopek

Podsumowanie



- wraz z likwidacją ostatnich koźlaków i holendrów z pejzażu Poznania zniknęły nie tylko urządzenia gospodarcze, lecz także znaki dawnego rytmu miasta – jego zależności od natury, wiatru i otwartej przestrzeni
- XX wiek przyniósł kres tej epoki, pozostawiając po niej jedynie mapy, fotografie i nieliczne, milczące relikty, ale też nazwy ulic (Wiatraczna, Śmigielska, Koźlarska) i pamięć miejsc
- na Winiarach przez lata używano potocznego określenia „pod wiatrakiem”, a na Wildzie do dziś wspomina się legendę o wiatraku Kirstego
- historia poznańskich wiatraków to opowieść o tym, jak technika i przyroda wspólnie tworzyły pejzaż miasta od koźlaków na Winiarach i Wildzie po murowany „holender” na Łacinie
– każdy z tych obiektów był punktem spotkania człowieka z żywiołem
- dziś po wiatrakach pozostały tylko mapy, fotografie i ślady w nazwach, a jednak wciąż stanowią część tożsamości miasta – przypomnienie, że przed erą pary i elektryczności Poznań był miejscem, gdzie wiatr obracał śmigami nad polami i ogrodami

autor Podsumowania: dr hab. Magdalena Biniaś-Szkopek, prof. UAM